ETIŠKOS KOMUNIKACIJOS GIDAS

Kaip kalbėti etiškai apie Globalius Pietus

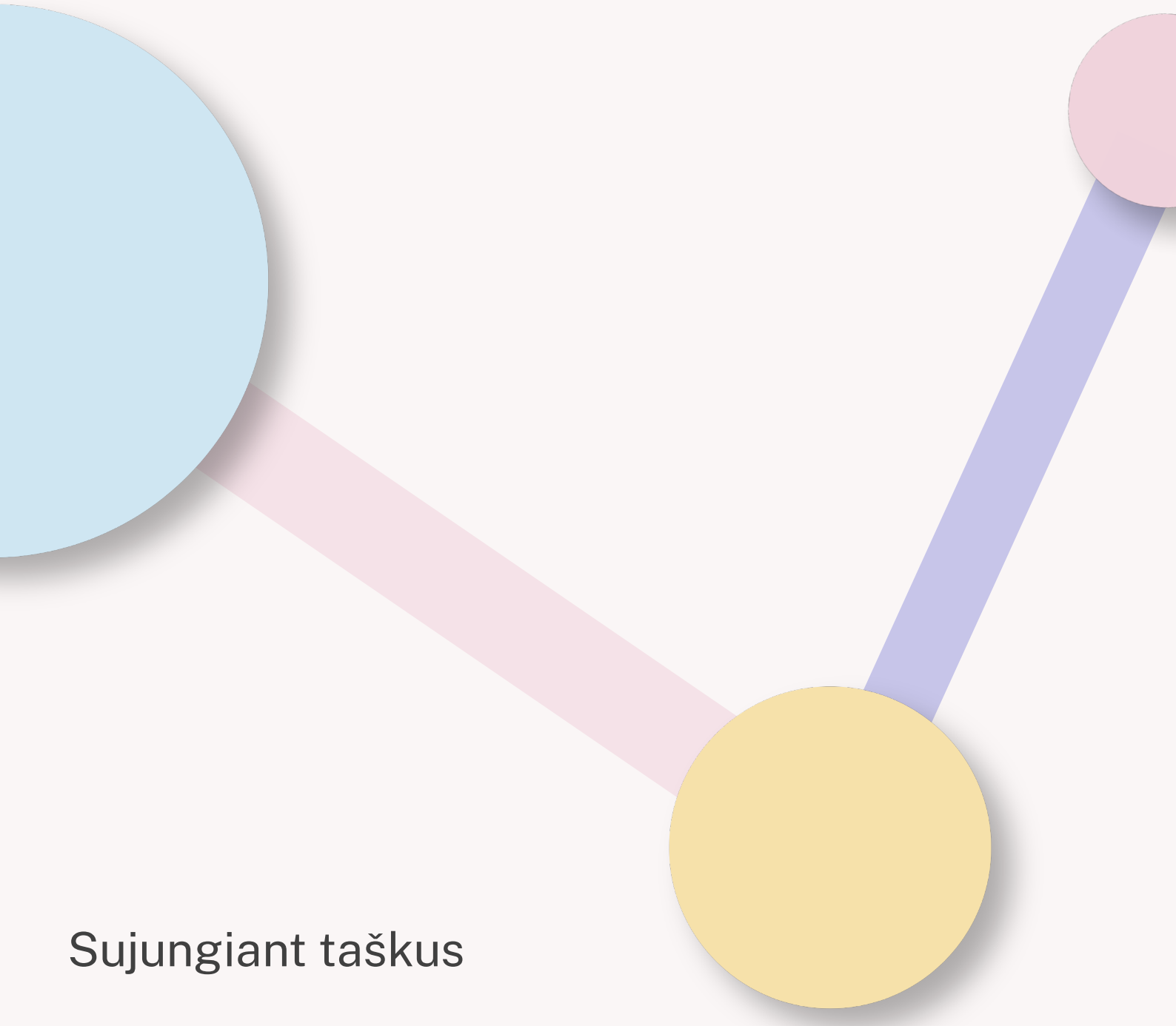

Sujungiant taškus

Nuo pagalbos naratyvo prie solidarumo
#socialinis teisingumas

Vilnius
2026

Gidą parengė:
Gabija Gorobecaitė-Jocienė
Miglė Maniušytė
Živilė Mantrimaitė
Rūta Trainytė

TURINYS

Jūsų dėmesiui – etiškos komunikacijos gidas 5

Gido paskirtis
Kaip taikyti gidą praktikoje

1 skyrius. Komunikacija ir atsakomybė 7

Kas yra komunikacija: nuo klasikinio modelio iki šiuolaikinio požiūrio
Kuo skiriasi įprastinė komunikacija ir etiška komunikacija
Žinutės formavimas: kur slypi rizikos
Vertybių žemėlapio taikymas komunikacijoje
Komunikacija kaip ilgalaikis procesas

2 skyrius. Kas yra Globalūs Pietūs ir kodėl svarbios sąvokos 17

Kaip susiję finansai, klimatas ir teisingumas?

3 skyrius. Dažniausiai pasitaikančios klaidos 21

„Vargšai Pietūs“ naratyvas
Klimato krizė kaip „gamtos katastrofa“
Moterys kaip vien tik aukos
Skola kaip „blogo valdymo“ problema
Finansai kaip „techninė tema“

4 skyrius. Pagrindinės sąvokos 25

Socialinis teisingumas
Klimato teisingumas
Lyčių teisingumas
Finansinis teisingumas
Skolos teisingumas

Globalūs Pietūs
Globali Šiaurė
Postkolonializmas
Neokolonializmas
Struktūrinė nelygybė
Vystomasis bendradarbiavimas
Finansai vystymuisi
Klimato finansai
Istorinė atsakomybė
Kapitalo nutekėjimas
Reprezentacija
Bendruomenių iniciatyvumas
Solidarumas
„Baltojo gelbėtojo“ naratyvas
Etiškas pasakojimas

5 skyrius.
Rekomendacijos, kaip etiškai pasakoti apie Globalius Pietus 42

Akcentuokite gebėjimą veikti ir vietos iniciatyvas
Ieškokite sąryšio, nefragmentuokite
Venkite stereotipų ir homogenizavimo
Įtraukite istorines ir struktūrines priežastis
Pabrėžkite solidarumą ir partnerystę
Kalbėkite apie finansus aiškiai ir politiškai
Atsakingai rinkitės vaizdus
Integruokite lyčių perspektyvą
Venkite „klimato katastrofos“ kaip vien tik gamtos reiškinio
Kurkite etišką pasakojimą

6 skyrius.
Vizualai ir jų naudojimas kalbant apie Globalius Pietus 47

Jūsų patogumui 52

Pagrindiniai šaltiniai ir nuorodos
Vystomojo bendradarbiavimo finansų mini žodynėlis

JŪSŲ DĖMESIUI – ETIŠKOS KOMUNIKACIJOS GIDAS

Šis etiškos komunikacijos apie Globalius Pietus gidas skirtas visiems, kurie viešai kalba apie pasaulio netolygumus, vystomąjį bendradarbiavimą, klimato krizę ar socialinį teisingumą – žurnalistams, nevyriausybinėms organizacijoms, akademikams, mokytojams, aktyvistams ir komunikacijos specialistams.

Gide rasite pagrindines sąvokas ir praktinius patarimus, kaip apie sudėtingus dalykus kalbėti paprastai, aiškiai ir atsakingai. Jis padės geriau suprasti, kaip tarpusavyje susijusios tokios temos kaip socialinis teisingumas, klimato teisingumas, finansai vystymuisi ar klimato finansai, ir kaip išvengti dažniausių klaidų, stereotipų bei supaprastinimų.

Šio gido tikslas – padėti kurti tokią komunikaciją, kuri ne didina atskirtį, o skatina supratimą, pagarbą ir bendradarbiavimą.

Viešojoje erdvėje Globalūs Pietūs (angl. Global South) vis dar dažnai pristatomi gana siaurai – kaip skurdžios, pagalbos stokojančios pasaulio šalys. Toks vienpusis vaizdavimas yra lengvai suprantamas platesnei auditorijai, tačiau neatspindi realybės ir neparodo viso vaizdo.

Panašiai nutinka ir kalbant kitomis sudėtingomis temomis. Pavyzdžiui, klimato krizė dažnai pateikiama kaip vien gamtos reiškinys, vykstantis kažkur toli. Vystomasis bendradarbiavimas ir su juo susiję finansai – kaip sudėtingi, tik specialistams suprantami dalykai. Dėl to susidaro įspūdis, kad tai nutolę nuo mūsų kasdienio gyvenimo ir nesusiję su Lietuva.

Tačiau iš tiesų viskas yra susiję. Aukščiau išvardytos temos atskleidžia, kaip pasaulyje pasiskirsto galimybės, ištekliai ir atsakomybė. Jos taip pat susijusios su istorija, politiniais sprendimais ir tuo, kaip mes vieni kitus matome bei vieni apie kitus kalbame.

Šis gidas kviečia pažvelgti į šias temas paprasčiau, bet giliau.

Jis padės:

- atpažinti, kada mūsų vartojama kalba gali netyčia sustiprinti stereotipus ar nelygybę;
- kalbėti taip, kad būtų matomi ne tik iššūkiai, bet ir žmonių pastangos, sprendimai bei stiprybės;
- aiškiau suprasti, kaip tarpusavyje susiję finansiniai, klimato ir socialiniai klausimai;
- įtraukti platesnį ir globalesnį kontekstą – istoriją, politiką ir ekonominius ryšius.

Svarbiausia, šis gidas kviečia komunikaciją suprasti plačiau – ne tik kaip informacijos perdavimą, bet ir kaip būdą formuoti, kaip suprantame globalų pasaulį ir savo vietą jame.

Kviečiame laikytis paprasto, bet svarbaus principo: kalbėkime ne tik apie Globalius Pietus, bet ir su jais – pagarbiai, lygiavertiškai ir atsakingai.

Gido paskirtis

Jau minėjome, kad kalbėdami apie Globalius Pietus, mes ne tik perduodame informaciją – mes formuojame požiūrį. Nuo to, kaip pasakojame istorijas, priklauso, ar pasaulis bus matomas kaip sudėtingas ir tarpusavyje susijęs, ar kaip supaprastintas ir kupinas stereotipų.

Pagrindinė mintis paprasta: svarbu ne tik ką sakome, bet ir kaip sakome.

Kalbant apie Globalius Pietus, lengva netyčia sustiprinti klaidingus įsivaizdavimus – pavyzdžiui, vaizduoti žmones tik kaip vargstančius ar priklausomus nuo pagalbos. Tačiau galima rinktis ir kitą perspektyvą – rodyti žmones kaip veikiančius, kuriančius ir sprendžiančius savo iššūkius.

Šiame gide aptariami pagrindiniai principai, kurie padeda:

- **išlaikyti pagarbą ir orumą**,
- **pateikti platesnį kontekstą**,
- **išvengti supaprastinimų** ir
- **parodyti įvairesnį, tikroviškesnį pasaulio vaizdą**.

Gido tikslas – padėti suprasti, kaip komunikacija formuoja požiūrį į globalias problemas ir kaip ji gali prisidėti prie teisingesnio jų atvaizdavimo. Jis kviečia atsitraukti nuo supaprastintų naratyvų ir pažvelgti giliau – į istorines priežastis, finansines sistemas ir galios santykius.

Svarbu pabrėžti, kad šis gidas nėra taisyklių rinkinys ar „vienintelis teisingas būdas kalbėti“. Tai – įrankis kritiniam mąstymui ir atsakingam sprendimų priėmimui komunikacijoje. Jis parengtas remiantis patikimais ir patikrintais oficialiais šaltiniais.

Kaip taikyti gidą praktikoje

Gidas sukurtas taip, kad būtų naudojamas lanksčiai – tiek nuosekliai skaitant visą tekstą, tiek atsiverčiant atskiras jo dalis. Kiekvienas skyrius atlieka skirtingą funkciją, padeda: suprasti kontekstą, atpažinti klaidas, taikyti praktines rekomendacijas.

Skaitant gidą, verta:

- atkreipti dėmesį į sąvokų tarpusavio ryšius, o ne vertinti jas atskirai;
- reflektuoti savo kuriamą ar matomą komunikaciją;
- naudoti rekomendacijas kaip patikrinimo įrankį („ar ši žinutė nekuria stereotipų?“, „ar parodau struktūrines priežastis?“).

Praktikoje gidas gali būti taikomas:

- rengiant kampanijas, straipsnius ar socialinių tinklų turinį;
- vertinant vizualinę medžiagą ir pasakojimus;
- planuojant komunikacijos strategijas ar edukacines veiklas.

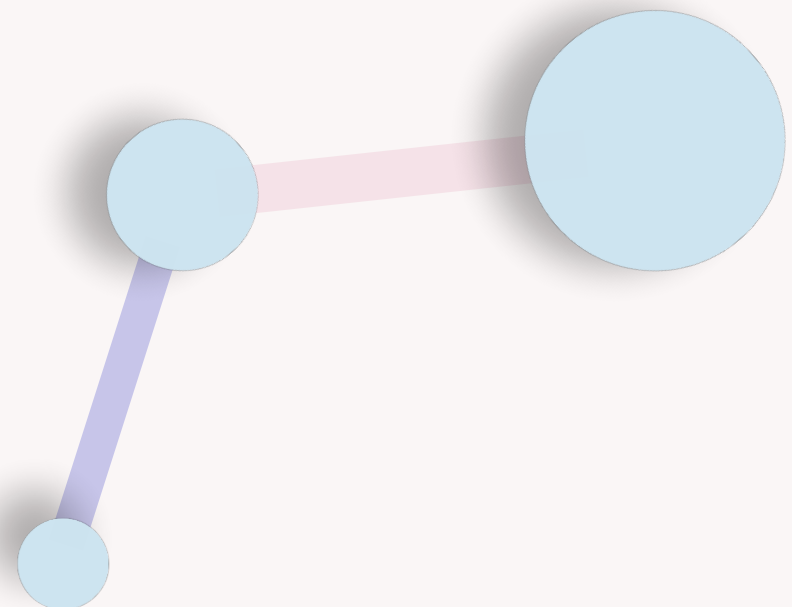

1 SKYRIUS. KOMUNIKACIJA IR ATSAKOMYBĖ

Komunikacija – tai būdas, kuriuo žmonės dalijasi informacija, mintimis ir požiūriais. Tai ne tik tai, ką pasakome ar parašome, bet ir kaip tai darome – kokius žodžius pasirenkame, kokį toną naudojame, kokius vaizdus rodome.

Svarbu suprasti, kad komunikacija visada daro poveikį. Ji gali padėti geriau suprasti kitus žmones ir pasaulį, bet taip pat gali klaidinti, supaprastinti ar net sustiprinti stereotipus.

Komunikacija vyksta visur:

- tekstuose (straipsniuose, socialiniuose tinkluose),
- vaizduose (nuotraukose, vaizdo įrašuose),
- viešuose pasisakymuose.

Net ir trumpas tesktas ar nuotrauka perduoda tam tikrą žinutę – apie žmones, jų gyvenimą ir mūsų santykį su jais.

Todėl svarbu suvokti, kad komunikacija nėra tik informacijos perdavimas. Tai ir atsakomybė – kaip mes pasirenkame pasakoti apie kitus.

Kas yra komunikacija: nuo klasikinio modelio iki šiuolaikinio požiūrio

Tradiciškai komunikacija apibrėžiama kaip procesas, kurio metu informacija perduodama iš siuntėjo gavėjui. Klasikiniame modelyje išskiriami pagrindiniai elementai: žinutė, siuntėjas, kanalas, gavėjas ir grįžtamasis ryšys. Šis požiūris ilgą laiką buvo pagrindas suprasti, kaip veikia informacijos perdavimas – gana linijinis, aiškus ir struktūruotas procesas.

Tačiau šiuolaikinė komunikacijos teorija šį modelį gerokai išplečia. **Komunikacija nebėra laikoma vien kryptingu informacijos perdavimu. Ji suprantama kaip nuolatinis, dinamiškas procesas, kuriame prasmė nėra tiesiog „perduodama“, o kuriama kartu.**

Svarbus pokytis – **dėmesys kontekstui**. Žinutės reikšmė priklauso ne tik nuo to, ką siuntėjas norėjo pasakyti, bet ir nuo to, kokioje kultūrinėje, socialinėje ar politinėje aplinkoje ją priima gavėjas. Tas pats pranešimas skirtingiems žmonėms gali reikšti skirtingus dalykus.

Taip pat pabrėžiama **galios santykių svarba**. Kas kalba? Apie ką kalbama? Kas turi teisę būti girdimas? Šie klausimai tampa esminiai, ypač kalbant apie socialines ar globalias temas. Komunikacija nėra neutrali – ji gali sustiprinti arba mažinti nelygybę.

Kitas svarbus aspektas – auditorijos aktyvumas. Šiuolaikinėje teorijoje gavėjas nebelaikomas pasyviu informacijos „priėmėju“. Jis interpretuoja, vertina, reaguoja, dalijasi toliau ir taip pats tampa komunikacijos proceso dalimi.

Galiausiai, vis daugiau kalbama apie atsakomybę. Komunikacija daro poveikį – ji formuoja nuostatas, emocijas ir sprendimus. Todėl svarbu ne tik tai, ar žinutė pasiekė auditoriją, bet ir kokį poveikį ji turėjo.

Taigi šiandien komunikacija suprantama ne kaip paprastas informacijos perdavimas, o kaip sudėtingas, abipusis ir kontekstualus procesas, kuriame kuriama prasmė ir formuojamas mūsų santykis su pasauliu.

Šiuolaikinėje etiškoje ir klimato komunikacijoje įvairios komunikacijos teorijos susijungia į bendrą principą: **komunikacija turi būti atsakinga, kontekstuali ir įtraukianti**. Tai reiškia ne tik perduoti žinutę, bet ir reflektuoti, kokį pasaulio vaizdą kuriame, kokias galios struktūras palaikome ir ar suteikiame erdvę tiems, apie kuriuos kalbame.

Globalūs Pietūs (angl. Global South) – sąvoka, plačiai vartojama tarptautinėje politikoje ir akademinėje literatūroje, ypač Jungtinių Tautų (angl. United Nations) ir kitų tarptautinių organizacijų kontekste. Ji apibūdina šalis ir regionus, kurie istoriškai patyrė kolonializmą, ekonominį išnaudojimą ir struktūrinę nelygybę.

Komunikacijos teorijos ir nesmurtinė komunikacija

Teorija / kryptis	Pagrindinė idėja	Ryšys su nesmurtine komunikacija	Reikšmė etiškai / klimato komunikacijai
Dialoginė komunikacija	Komunikacija grindžiama dialogu, o ne vienpusiu siuntimu	Skatina klausymąsi, atvirumą, pagarbą kitam	Padeda kurti lygiavertį santykį su auditorija, vengti „mokymo iš viršaus“
Socialinis konstruktyvizmas	Reikšmės kuriamos per žmonių sąveiką	Nesmurtinė komunikacija padeda kurti saugią, pagarbia sąveika grįstą erdvę	Leidžia atsisakyti stereotipų ir kurti jautresnius naratyvus apie Globalius Pietus
Klimato komunikacija	Svarbu emocijos, empatija, įtrauktis	Tiesiogiai remiasi empatijos ir poreikių atpažinimo principais	Padeda kalbėti apie sudėtingas temas be kaltinimo ar gėdinimo
Kritinė komunikacijos teorija	Analizuoja galios santykius komunikacijoje	Nesmurtinė komunikacija padeda jų neįtvirtinti kalboje	Leidžia išvengti dominavimo, „kalbėjimo už kitus“ ir supaprastinimo

Kuo skiriasi įprastinė komunikacija ir etiška komunikacija

Įprastinė komunikacija, ypač verslo ar organizacijų kontekste, dažniausiai orientuota į greitą rezultatą – parduoti, įtikinti, pritraukti dėmesį ar formuoti palankų įvaizdį. Paprastai tariant, kuria vertę. Tokia komunikacija remiasi gana aiškia logika: svarbiausia, kad žinutė būtų paveiki, lengvai suprantama ir pasiektų kuo platesnę auditoriją. Dėl to dažnai pasitelkiami supaprastinimai, stiprūs emociniai akcentai ar vienpusiškas pasakojimas.

Tuo tarpu klimato ar globalių temų komunikacija, kuri iš esmės yra **etiška komunikacija, remiasi kitu principu – atsakomybe**. Čia svarbu ne tik pasiekti auditoriją, bet ir tai, kokį pasaulio vaizdą kuriame savo žinutėmis. Tokioje situacijoje žinutės siuntėjas nebėra pasyvus transliuotojas, jis aktyviai pasirenka jo vertybes atitinkančią poziciją.

Etiška komunikacija:

- siekia ne tik poveikio, bet ir tikslumo, t.y. nepaliekama svarbios dalies istorijos už kadro – parodomos priežastys, kontekstas ir skirtingos perspektyvos,
- vengia supaprastinti sudėtingas problemas,
- atsižvelgia į tai, kaip vaizduojami kiti žmonės ir regionai,
- prisiima atsakomybę už galimą poveikį visuomenės požiūriui.

Jei įprastinėje komunikacijoje dažniau klausiama „kaip pasakyti, kad būtų įdomu ir įtikintų“, tai etiškoje komunikacijoje papildomai atsiranda klausimai: „ar tai tikslu“, „ar tai pagarbu“ ir „ar tai nekenkia“.

Kalbant apie Globalius Pietus ar klimato temas, šis skirtumas tampa ypač svarbus. Čia nepakanka tik patrauklios istorijos – būtina įsitikinti, kad ji nekuria klaidingų stereotipų, neiškraipo realybės ir nepalieka žmonių vien pasyvių „pagalbos gavėjų“ vaidmenyje.

Todėl etiška komunikacija nėra tik kita technika. **Tai kitoks požiūris – kai komunikacija tampa ne tik įrankiu, bet ir atsakingu pasirinkimu, kaip kalbame apie pasaulį ir vieni kitus.**

Etiškos komunikacijos principai

Etiška komunikacija – tai sąmoningi žinutės siuntėjo pasirinkimai, kaip kalbėti apie žmones, temas ir pasaulį. Žemiau pateikti principai padeda užtikrinti, kad komunikacija būtų ne tik paveiki, bet ir atsakinga, pagarbi bei ilgainiui kurianti didesnį supratimą.

1. **Nedarome žalos**
   Komunikacija neturi pakenkti žmonėms, bendruomenėms ar kontekstams, apie kuriuos kalbame. Tai reiškia, kad vengiame stereotipų, sensacingumo ir perteklinio dramatizmo, kurie gali iškreipti realybę ar stiprinti stigmatizaciją.

2. **Užtikriname orumą ir pagarbą**
   Žmonės turi būti vaizduojami išlaikant jų orumą, gebėjimą veikti ir turimas teises. Vengiame gailesčio ar „vargo“ akcentavimo – vietoje to rodome platesnį kontekstą, priežastis ir galimus sprendimus.

3. **Pasakojame autentiškai ir pateikiame kontekstą**
   Komunikacija turi būti ne tik teisinga faktiškai, bet ir pilna – atskleidžia platesnį kontekstą, o ne pavienes detales. Tai padeda auditorijai geriau suprasti situacijos sudėtingumą ir tikrąsias priežastis.

4. **„Nieko apie mus – be mūsų“**
   Žmonės ir bendruomenės, apie kuriuos kalbame, turi būti įtraukti į pasakojimo kūrimą. Svarbu girdėti jų balsus, patirtis ir perspektyvas, o ne kalbėti už juos.

5. **Pripažįstame lygybę ir įvairovę**
   Komunikacijoje gerbiame žmonių įvairovę – lyties, kultūros, religijos, socialinės padėties ar kitų tapatybės aspektų. Vengiame vienpusiško ar diskriminuojančio vaizdavimo.

6. **Veikiame skaidriai ir atsakingai**
   Aiškiai nurodome informacijos šaltinius, kontekstą ir ribas. Prisiimame atsakomybę už savo turinį – pastebėję klaidas, jas taisome.

Žinutės formavimas: kur slypi rizikos

Kiekviena komunikacija prasideda nuo pasirinkimo – apie ką kalbėti ir ką pabrėžti. Tai vadinama žinutės fokusu. Būtent čia dažniausiai ir atsiranda didžiausios klaidos, ypač kalbant apie Globalius Pietus ar klimato temas.

- Pirmoji rizika – **pernelyg siauras fokusas**. Kai iš visos situacijos pasirenkama tik viena pusė, dažniausiai – problema ar krizė. Pavyzdžiui, rodomas skurdas, stichinė nelaimė ar trūkumas, bet nepaaiškinama, kodėl tai vyksta ir kaip žmonės su tuo tvarkosi. Taip sukuriamas nepilnas ir iškreiptas vaizdas.

- Antroji klaida – **emocijos iškėlimas aukščiau už turinį**. Siekiant sujaudinti auditoriją, žinutė gali būti pernelyg dramatizuota. Tokiu atveju žmonės vaizduojami kaip bejėgiai, o jų situacija – kaip be išeities. Tai gali sukelti trumpalaikę reakciją, bet ilgainiui stiprina stereotipus ir nuovargį.

- Trečioji rizika – **„mes ir jie“ perskyra**. Kai komunikacijoje aiškiai atskiriama: vieni padeda, kiti – gauna pagalbą. Toks fokusas kuria nelygiavertį santykį ir neparodo tikrųjų tarpusavio ryšių, pavyzdžiui, kaip globalios problemos yra susijusios su mūsų pačių gyvenimu.

- Dar viena dažna klaida – **konteksto trūkumas**. Problemos pateikiamos tarsi atsitiktinės ar savaiminės, neatskleidžiant jų priežasčių – istorinių, ekonominių ar politinių. Be konteksto žinutė tampa paviršutiniška ir gali klaidinti.

- Galiausiai, svarbu atkreipti dėmesį į tai, **kas lieka „už kadro“**. Jei žinutėje nėra vietos vietos žmonių balsui, jų sprendimams ar iniciatyvoms, susidaro įspūdis, kad jie neturi galios keisti savo situacijos.

Etiškoje komunikacijoje žinutės formavimas reiškia platesnį matymą. Tai ne tik pasirinkimas, kas bus pasakyta, bet ir sąmoningas sprendimas parodyti pilnesnį vaizdą – su priežastimis, žmonėmis ir sprendimais.

Komunikacija nėra neutrali – ji formuoja tai, kaip suprantame pasaulį, problemas ir jų sprendimus. Pasirinkti žodžiai, vaizdai ir akcentai gali arba sustiprinti stereotipus ir nelygybę, arba padėti juos mažinti.

Kalbant apie Globalius Pietus, klimato krizę ar pasaulio šalių vystymąsi, komunikacija tampa ne tik informavimo priemone, bet ir politiniu bei etiniu veiksmu. Ji gali:

- sustiprinti „mes ir jie“ skirtį arba kurti solidarumo jausmą;
- supaprastinti problemas arba atskleisti jų sudėtingumą;
- vaizduoti žmones kaip pasyvius gavėjus arba kaip aktyvius veikėjus.

Vertybių žemėlapio taikymas komunikacijoje

Vienas naudingas įrankis, padedantis suprasti, kodėl skirtingos auditorijos skirtingai reaguoja į tą pačią žinutę, yra Shalom Schwartz sukurta vertybių teorija. Ji paremta tyrimais dešimtyse šalių ir vaizduojama kaip savotiškas žemėlapis – apskritimas, kuriame vertybės išsidėsto pagal savo artumą arba priešpriešą.

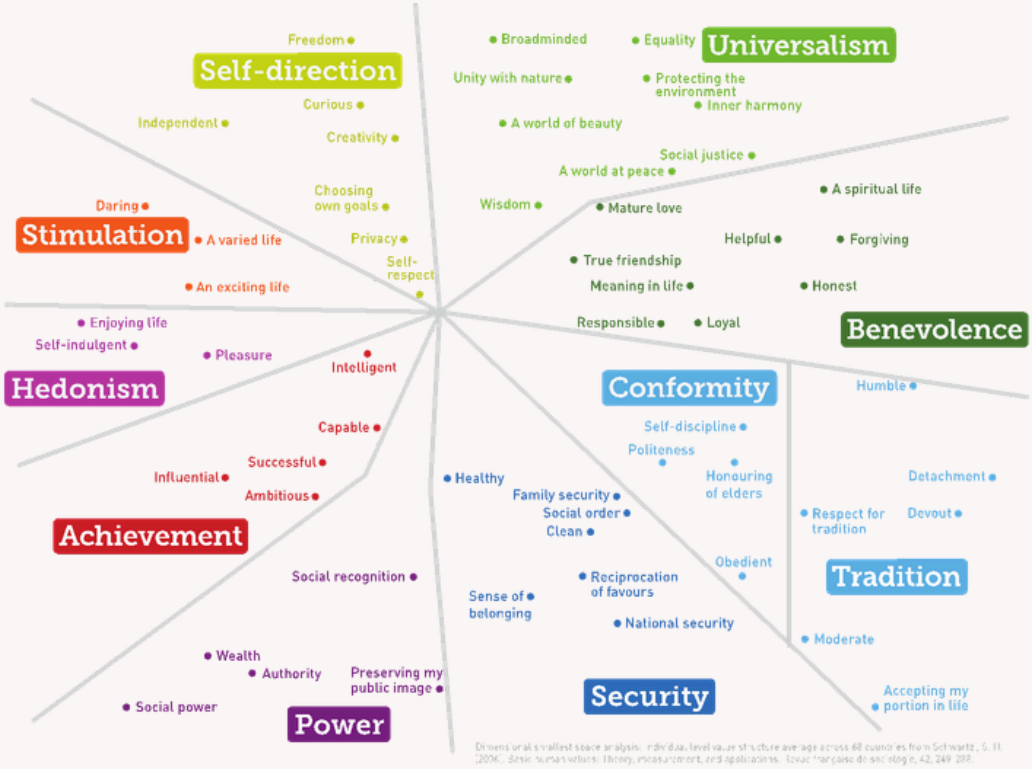

Paveiksliuko šaltinis: https://irfankhawajaphilosopher.com

Šiame modelyje išryškėja kelios pagrindinės vertybių kryptys. Vienoje pusėje matome rūpestį kitais – universalizmą ir geranoriškumą, susijusius su teisingumu, lygybe ir empatija. Greta jų yra saviraiškos vertybės, tokios kaip atvirumas naujoms patirtims ar pokyčiams. Kitoje žemėlapio dalyje – pasiekimai ir galia, o taip pat saugumas, tradicija ir konformizmas, kurie siejasi su stabilumu, tvarka ir aiškiomis normomis.

Svarbu tai, kad greta esančios vertybės paprastai dera tarpusavyje ir žadina viena kitą, o priešingose pusėse esančios – gali konfliktuoti. Pavyzdžiui, nacionalinio saugumo siekis konfliktuoja su socialiniu teisingumu ar lygybe. Būtent ši logika padeda suprasti, kodėl ta pati žinutė vieniems atrodo įtikinama, o kitiems – atstumianti.

Etiškoje, ypač klimato ar Globalių Pietų komunikacijoje, dažniausiai remiamasi universalizmo ir geranoriškumo vertybėmis – kalbama apie teisingumą, atsakomybę ir rūpestį kitais. Tačiau daliai auditorijos artimesnės yra saugumo ar tradicijos vertybės. Todėl čia ir atsiranda dažnos komunikacijos klaidos: kai kalbama apie globalų teisingumą žmonėms, kuriems svarbiausia yra stabilumas, arba kai žinutė tampa moralizuojanti ir neatsižvelgia į auditorijos vertybinį pagrindą.

Praktiškai tai reiškia, kad ta pati tema gali būti formuluojama skirtingai, priklausomai nuo to, į kokias vertybes remiamasi. Vienu atveju pabrėžiama, kad situacija yra neteisinga ir reikalauja solidarumo, kitu – kad ji kelia grėsmę stabilumui ir turi realių pasekmių mums visiems. Etiška komunikacija čia nereiškia atsisakyti savo vertybių, bet gebėti kalbėti taip, kad žinutė būtų išgirsta platesniame vertybiniame lauke.

Pagrindinės vertybių kryptys žemėlapyje:

- **Rūpestis kitais** (universalizmas, geranoriškumas)
- **Saviraiška** (stimuliacija, hedonizmas)
- **Pasiekimai ir galia**
- **Saugumas, tradicija, konformizmas**

Vertybės, esančios greta – dera tarpusavyje. Priešingose pusėse – konfliktuoja (pvz., „saugumas“ vs. „pokytis / atvirumas“).

Etiškoje / klimato komunikacijoje dažniausiai remiamasi:
- **universalizmu** (teisingumas, lygybė, globali atsakomybė)
- **geranoriškumu** (rūpestis kitais žmonėmis)

Bet dalis auditorijos labiau reaguoja į:
- **saugumą** (stabilumas, tvarka)
- **tradiciją**

Ir čia atsiranda komunikacijos klaidos:
- kai kalbi apie globalų teisingumą žmonėms, kuriems svarbiausia – saugumas
- arba kai moralizuoji, ignoruodamas jų vertybinį pagrindą

Kaip panaudoti praktiškai:
- ta pati tema formuluojama skirtingai:
  - „Tai neteisinga“ → universalizmo vertybė
  - „Tai kelia grėsmę stabilumui“ → saugumo vertybė

Vertybių taikymas komunikacijoje

Vertybių kryptis	Kas svarbu auditorijai	Kaip auditorija girdi žinutę	Kaip formuluoti žinutę kalbant apie Globalius Pietus
Universalizmas (teisingumas, lygybė)	Globalus teisingumas, žmogaus teisės	Reaguoja į nelygybę ir neteisybę	„Globalūs Pietūs patiria neproporcingas klimato pasekmes – tai teisingumo klausimas.“
Geranoriškumas (rūpestis kitais)	Artimųjų ir kitų žmonių gerovė	Reaguoja į žmogiškas istorijas	„Tai žmonės, bendruomenės, šeimos – kaip ir mes.“
Saugumas (stabilumas, tvarka)	Stabilumas, saugi ateitis	Reaguoja į grėsmes ir rizikas	„Klimato krizė Globaliuose Pietuose daro įtaką migracijai, ekonomikai ir mūsų saugumui.“
Tradicija / konformizmas	Tvarka, aiškios normos	Skeptiški pokyčiams	„Tarptautinis solidarumas yra ilgalaikė vertybė ir atsakomybė.“
Pasiekimai / galia	Sėkmė, įtaka	Vertina efektyvumą, rezultatą	„Investicijos į Globalius Pietus mažina krizes ir stiprina pasaulio stabilumą.“
Atvirumas pokyčiams (stimuliacija)	Naujos idėjos, pokyčiai	Reaguoja į inovacijas	„Nauji sprendimai Globaliuose Pietuose kuria tvaresnę ateitį visiems.“

Komunikacija kaip ilgalaikis procesas

Etiškoje komunikacijoje auditorija nėra tik „taikinys“, kuriam reikia pritaikyti žinutę. Ji yra partneris, su kuriuo kuriamas supratimas – ir šis procesas vyksta per laiką.

Remiantis Schwartz vertybių teorija, žmonės skirtingai reaguoja į tas pačias temas, nes jų vertybiniai pagrindai skiriasi. Todėl svarbu pradėti nuo to, kas auditorijai jau yra svarbu. Tačiau jei komunikacija tuo ir baigiasi, ji nekeičia požiūrio – tik jį atspindi.

Etiškos komunikacijos tikslas yra platesnis: ne tik būti suprastam, bet ir plėsti supratimą.

Tam reikalingas balansas tarp dviejų krypčių:
- kalbėti auditorijai suprantama kalba,
- ir kartu nuosekliai įvesti naujas perspektyvas.

Pavyzdžiui, jei auditorijai svarbus saugumas ar ekonominis stabilumas, komunikacija gali prasidėti nuo šių temų. Tačiau ilgainiui ji turėtų atverti platesnį kontekstą – tarpusavio priklausomybę, globalų teisingumą, poveikį kitoms visuomenėms. Šis perėjimas negali būti staigus ar kaltinantis – jis turi vykti per ryšį, o ne per spaudimą.

Svarbus aspektas yra ir laikas.

Verslo komunikacija dažniausiai orientuota į greitą rezultatą – reakciją, paspaudimą, sprendimą „čia ir dabar“. Tuo tarpu etiška, ypač klimato ar Globalių Pietų komunikacija, veikia kita logika. Ji orientuota į **ilgalaikį poveikį**: nuostatų, požiūrio, jautrumo pokytį.

Tai reiškia, kad:
- vienkartinė stipri žinutė retai sukuria ilgalaikį pokytį,
- auditorijos supratimas formuojasi per nuoseklų, kartotinį kontaktą,
- pernelyg stiprus spaudimas ar šokas gali turėti priešingą efektą – sukelti atmetimą.

Todėl komunikatorius čia veikia ne kaip „įtikinėtojas“, o kaip proceso dalyvis. Jis ne tik reaguoja į auditoriją, bet ir šiek tiek ją lenkia – siūlo naują kampą, naują klausimą, naują matymo būdą.

Trumpai tariant, etiška komunikacija nėra tik apie tai, ką pasakome šiandien. Ji yra apie tai, kokį supratimą padedame sukurti rytoj.

2 SKYRIUS. KAS YRA GLOBALŪS PIETŪS IR KODĖL SVARBIOS SĄVOKOS

Sąvoka „Globalūs Pietūs“ vartojama apibūdinti pasaulio regionams, kurie istoriškai patyrė kolonializmą, ekonominę nelygybę ir vis dar susiduria su didesniais socialiniais bei vystymosi iššūkiais. Tai apima dalį Afrikos, Azijos, Lotynų Amerikos ir kitų regionų.

Svarbu suprasti, kad tai nėra tik geografinė sąvoka. „Globalūs Pietūs“ nereiškia tiesiog pietų pusrutulio. Tai labiau apibūdina istorinę, ekonominę ir politinę padėtį pasaulyje.

Ši sąvoka naudojama siekiant atsitraukti nuo senesnių, problematiškų terminų, tokių kaip „trečiasis pasaulis“, tačiau kartu svarbu nepamiršti, kad šie regionai yra labai skirtingi – kultūriškai, ekonomiškai ir politiškai.

Būtent todėl etiškoje komunikacijoje ypatingą reikšmę turi vartojamos sąvokos. Jos ne tik apibūdina realybę, bet ir ją formuoja – gali stiprinti stereotipus arba padėti juos mažinti.

Pagrindinės sąvokos, kurias svarbu suprasti

Globalūs Pietūs ir Globali Šiaurė
Šios sąvokos naudojamos apibūdinti pasaulio ekonominės nelygybės struktūrai. Vengiant kurti priešpriešą, dažnai jos rašomos ne didžiosiomis, o mažosiomis raidėmis.

Pasaulio dauguma (angl. Global Majority)
Sąvoka, vartojama kalbant apie žmones ir bendruomenes, kurių šaknys yra Afrikoje, Azijoje, Lotynų Amerikoje ir kituose ne Vakarų regionuose, pabrėžiant, kad jie sudaro didžiąją pasaulio gyventojų dalį.

Vystymasis (angl. development)
Dažnai suprantamas kaip ekonominis augimas, tačiau šiandien vis labiau akcentuojama platesnė reikšmė – gyvenimo kokybė, švietimas, sveikata, žmogaus teisės.

Humanitarinė pagalba
Pagalba krizės atveju (karai, stichinės nelaimės), tačiau komunikacijoje svarbu neapsiriboti vien „pagalbos“ naratyvu.

Vystomasis bendradarbiavimas
Ilgalaikis darbas su šalimis partnerėmis, orientuotas į tvarius pokyčius, o ne vienkartinę pagalbą.

Tvarumas
Gebėjimas tenkinti dabarties poreikius nepakenkiant ateities kartoms – apima aplinkosaugą, ekonomiką ir socialinę gerovę.

Klimato teisingumas
Pabrėžia, kad klimato krizės poveikis pasiskirsto netolygiai – dažnai labiausiai nukenčia tie, kurie mažiausiai prie jos prisidėjo.

Postkolonializmas
Požiūris, padedantis suprasti, kaip istoriniai galios santykiai (kolonializmas) vis dar veikia šiandieninį pasaulį ir jo vaizdavimą.

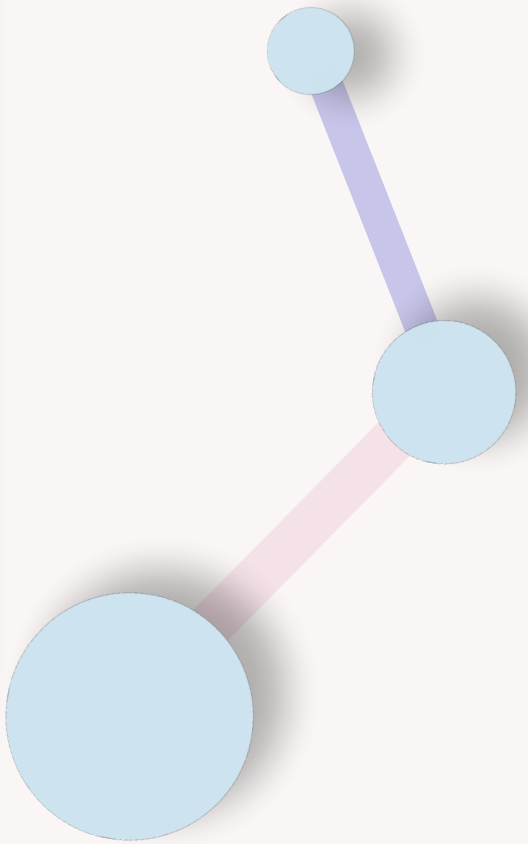

Kaip susiję finansai, klimatas ir teisingumas?

Kalbant apie vystomąjį bendradarbiavimą, finansus ar klimato klausimus, dažnai vartojami sudėtingi terminai, kurie gali skambėti tolimai ar neaiškiai. Tačiau iš tiesų šios temos yra glaudžiai susijusios su kasdieniu gyvenimu – jos lemia, kokias galimybes turi skirtingos šalys, kaip pasiskirsto ištekliai ir kas prisiima atsakomybę už globalias problemas.

Finansai šiuo atveju reiškia ne tik biudžetus ar investicijas, bet ir sprendimus, kurie nulemia, kur nukreipiami resursai – ar jie padeda stiprinti švietimą, sveikatos sistemas, ar leidžia šalims prisitaikyti prie klimato kaitos. Klimato krizė šiuos klausimus dar labiau paaštrina: jos poveikis nėra vienodas. Dažnai labiausiai nukenčia tie regionai, kurie prie problemos prisidėjo mažiausiai, bet turi mažiausiai galimybių apsisaugoti ar atsitiesti.

Būtent čia atsiranda teisingumo dimensija. **Klimato ir vystomojo bendradarbiavimo kontekste vis dažniau kalbama apie atsakomybės pasidalijimą** – kas turi daugiau išteklių ir galimybių, tas turi ir didesnę atsakomybę prisidėti prie sprendimų. Tai apima tiek finansinę paramą, tiek technologijų dalijimąsi, tiek sąžiningesnes ekonomines taisykles.

Kas yra vystomasis bendradarbiavimas?

Vystomasis bendradarbiavimas (angl. development cooperation) dažnai klaidingai suprantamas tik kaip pagalba ar labdara „vargingoms šalims“. Tačiau iš tiesų jis yra daug daugiau nei tai.

Tai – bendras valstybių, organizacijų ir visuomenių darbas, kuriuo siekiama mažinti globalią nelygybę ir kurti teisingesnes sistemas. Kitaip tariant, kalbame ne tik apie pavienius projektus ar paramą, bet apie ilgalaikius pokyčius.

Svarbu suprasti, kad:
- siekiama ne tik spręsti problemas, bet ir jų priežastis,
- dėmesys skiriamas ne vien pinigams, bet ir žinioms, sprendimams, taisyklėms,
- svarbiausia yra partnerystė, o ne vienpusė pagalba (Eurodad, 2022).

Pavyzdžiui, vietoje požiūrio „mes padedame jiems“, vis dažniau kalbama apie bendradarbiavimą – kai abi pusės mokosi viena iš kitos ir kartu ieško sprendimų.

Taip pat svarbu nepamiršti mūsų šalies vaidmens. Lietuva, būdama Europos Sąjungos nare ir buvusi paramos gavėja, šiandien pati prisideda prie tarptautinių pastangų mažinti nelygybę ir stiprinti Globalių Pietų valstybių atsparumą. Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas orientuotas į demokratijos stiprinimą, žmogaus teises, švietimą, lyčių lygybę, klimato kaitos švelninimą ir humanitarinę pagalbą. Remiame partnerius Rytų kaimynystėje, Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose, dažnai bendradarbiaudama per ES ir Jungtinių Tautų mechanizmus.

Etiškoje **komunikacijoje svarbu pabrėžti ne „pagalbą silpnesniems“, o lygiavertį bendradarbiavimą, vietos bendruomenių gebėjimą veikti ir tai, kad Lietuvos indėlis yra dalis platesnės tarptautinės atsakomybės už teisingesnį ir saugesnį pasaulį**.

Kas yra finansai vystymuisi?

Finansai vystymuisi (angl. Finance for Development, FfD) – sąvoka gali skambėti sudėtingai, tačiau iš esmės ji paaiškinama labai paprastai: finansai vystymuisi paaiškina, kaip pasaulyje paskirstomi pinigai ir kaip paskirstymas veikia žmonių gyvenimą. Turima omenyje visa sistema – nuo mokesčių valstybėse iki tarptautinių paskolų, investicijų ir finansinės paramos.

Pavyzdžiui:
- jei valstybė surenka pakankamai mokesčių, ji gali investuoti į švietimą, sveikatos apsaugą ar socialinę apsaugą;
- jei didelė dalis pinigų „išteka“ dėl mokesčių vengimo ar pasinaudojant tarptautinėmis schemomis, šių galimybių mažėja (Eurodad, 2022).

Kai šalims trūksta pajamų, jos dažnai yra priverstos skolintis. Tai gali reikšti, kad vietoje investicijų į žmonių gerovę jos turi pirmiausia grąžinti skolas.

Dėl to finansai vystymuisi nėra tik ekonomikos tema. Tai – teisingumo klausimas: apie valstybes, kurios turi galimybes spręsti savo problemas, ir apie tas valstybes, kurios to neturi.

Komunikuojant apie finansus vystymuisi svarbu padėti auditorijai suprasti, kad finansiniai sprendimai nėra neutralūs – jie turi labai realias pasekmes žmonių gyvenimams.

Kas yra klimato finansai?

Klimato finansai (angl. climate finance) – tai lėšos, skirtos spręsti klimato krizę.

Jos naudojamos dviem pagrindinėms kryptims:
- mažinti klimato kaitą (angl. mitigation), pavyzdžiui, investuoti į atsinaujinančią energiją,
- padėti prisitaikyti prie jos poveikio (angl. adaptation), pavyzdžiui, stiprinti infrastruktūrą ar pasirengimą ekstremaliems reiškiniams (IPCC, 2023).

Ši tema ypač svarbi todėl, kad šalys, kurios labiausiai kenčia nuo klimato kaitos, dažnai yra tos, kurios mažiausiai prisidėjo prie jos atsiradimo.

Dėl to klimato finansai remiasi atsakomybės principu: šalys, kurios istoriškai labiau teršė, turi daugiau prisidėti prie sprendimų (OECD, 2022).

Svarbu ir tai, kad klimato finansai ne visada reiškia paramą. Kartais jie suteikiami kaip paskolos, kurias reikia grąžinti. Tai sukuria papildomų iššūkių, ypač – jau įsiskolinusioms šalims.

Be to, klimato finansai yra glaudžiai susiję su kitais klausimais:
- skola,
- istorine atsakomybe,
- sprendimų priėmimo galia.

Todėl **komunikacijoje apie klimato finansus labai svarbu parodyti, kad tai nėra vien „aplinkosaugos tema“, o platesnis – socialinio teisingumo klausimas**.

- Vystomasis bendradarbiavimas nėra labdara, o ilgalaikis darbas siekiant teisingesnių sistemų.
- Finansai vystymuisi lemia, kokias realias galimybes turi valstybės ir žmonės.
- Klimato finansai susiję ne tik su aplinkosauga, bet ir su socialine atsakomybe bei ekonominiu teisingumu.
- Lietuva yra šios sistemos dalis, o ne išorinis stebėtojas.

Šių temų susietumas padeda kurti aiškesnę, atsakingesnę ir etiškesnę komunikaciją.

3 SKYRIUS. DAŽNIAUSIAI PASITAIKANČIOS KLAIDOS

Ne kartą pabrėžėme, kad kalbant apie Globalius Pietus, klimato krizę ar vystomąjį bendradarbiavimą, labai svarbu ne tik tai, ką sakome, bet ir kaip tai darome. Net ir gerų ketinimų vedama komunikacija gali turėti neplanuotų pasekmių – sustiprinti stereotipus, supaprastinti sudėtingas problemas ar nukreipti dėmesį nuo tikrųjų priežasčių.

Dalis šių klaidų yra tapusios beveik „įprastais“ pasakojimo būdais. Jos dažnai kartojasi žiniasklaidoje, kampanijose ar viešuosiuose pasisakymuose, todėl gali atrodyti natūralios ar savaime suprantamos. Tačiau būtent dėl to jos yra pavojingos – jos formuoja mūsų požiūrį į pasaulį ir kitus žmones.

Šiame skyriuje kviečiame pažvelgti į dažniausiai pasitaikančius komunikacijos rėmus ir kritiškai juos įvertinti. Tikslas nėra „ieškoti klaidų“, bet padėti jas atpažinti ir pasiūlyti alternatyvas – kaip kalbėti tiksliau, pagarbiau ir taip, kad komunikacija kurtų supratimą, o ne jį ribotų.

„Vargšai Pietūs“ naratyvas

Viešojoje erdvėje dažnai matome vaizdus ar tekstus, kuriuose Globalūs Pietūs pristatomi kaip vieta, kur žmonės tik laukia pagalbos.

Kodėl taip nedera kalbėti?

Toks pasakojimas gali atrodyti paveikus, pritraukiantis auditorijos dėmesį, bet jis turi problemų.
Nes:

- nepaaiškina, kodėl susidaro sudėtingos situacijos (pvz., skola, nelygios prekybos taisyklės, klimato poveikis) (Eurodad, 2022);
- sustiprina „gelbėtojo“ idėją – kad sprendimai visada ateina iš išorės (Richey & Ponte, 2014);
- sudaro įspūdį, kad vietos žmonės patys negali veikti ar keisti situacijos.

Svarbu suprasti, kad žmonės nėra tik problemų „aukos“. Jie taip pat kuria sprendimus, organizuojasi, prisitaiko.

Kaip kalbėti kitaip?

Vietoje vien tik problemų rodymo, verta:

- parodyti vietos iniciatyvas,
- kalbėti apie bendradarbiavimą, o ne „gelbėjimą“,
- atskleisti platesnį kontekstą – kas lėmė situaciją.

Klimato krizė kaip „gamtos katastrofa“

Kartais klimato krizė pristatoma taip, tarsi tai būtų natūralus, nuo žmonių nepriklausantis reiškinys – audros, sausros ar potvyniai, kurie „tiesiog nutinka“.

Kodėl taip kalbėti netinka?

Toks požiūris slepia svarbią dalį tiesos.
Nes:

- neparodo, kad klimato kaita susijusi su žmogaus veikla;
- nutyli, kad skirtingos šalys prie jos prisidėjo nevienodai;
- neatskleidžia, kodėl vienos bendruomenės nukenčia labiau nei kitos (IPCC, 2023).

Pavyzdžiui, jei sakome tik „potvyniai niokoja šalį“, praleidžiame klausimą, kodėl kai kurios šalys neturi pakankamai išteklių pasiruošti katastrofoms ar spręsti jų padarinius?

Kaip kalbėti kitaip?

- įtraukti istorijos ir atsakomybės aspektą;
- paaiškinti, kaip emisijos pasiskirsčiusios globaliai;
- parodyti ryšį su klimato finansais ir nelygybe (OECD, 2022).

Moterys kaip vien tik aukos

Komunikacijoje dažnai sakoma, kad „labiausiai nukenčia moterys“.
Tai gali būti tiesa tam tikrais atvejais – pavyzdžiui, moterys dažniau atsakingos už vandens ar maisto užtikrinimą.

Tačiau problema atsiranda tada, kai tai tampa vienintele žinute.

Tuomet:

- moterys vaizduojamos tik kaip silpnos ar pažeidžiamos;
- nematomas jų vaidmuo sprendžiant problemas;
- ignoruojamos platesnės priežastys, kodėl susidaro nelygybė (Razavi, 2007).

Kaip kalbėti tiksliau?

Galima sakyti, kad moterys patiria didesnį poveikį, bet kartu svarbu parodyti ir tai, kad jos veikia:

- dalyvauja sprendimų priėmime,
- kuria vietos iniciatyvas,
- prisideda prie klimato sprendimų.

Kitaip tariant: ne tik „nukenčia“, bet ir „daro pokytį“.

Skola kaip „blogo valdymo“ problema

Kartais viešojoje erdvėje girdime, kad valstybės „prasiskolino, nes blogai tvarkėsi“.

Kodėl tai problema?

Toks paaiškinimas yra labai supaprastintas.
Nes:

- ignoruoja istorines aplinkybes ir nelygias taisykles globalioje finansų sistemoje;
- neatsižvelgia į kapitalo nutekėjimą ar nelygiavertes paskolų sąlygas;
- gali skatinti kaltinimą, o ne sprendimų paiešką (Eurodad, 2022).

Kaip kalbėti kitaip?

- paaiškinti, kaip susidaro skolos;
- parodyti, kaip jos riboja galimybes investuoti į sveikatą, švietimą ar klimato veiksmus;
- kalbėti apie sistemines priežastis, o ne tik individualią atsakomybę.

Finansai kaip „techninė tema“

Finansai dažnai pristatomi kaip techninė, sudėtinga tema, kuri „ne visiems suprantama“.

Kodėl tai netinka?

Dėl to, kad tokiu atveju žmonės gali jaustis atitolę nuo sprendimų, kurie iš tiesų juos veikia.

Tuo tarpu finansai yra labai konkretūs:
- jie lemia, ar bus finansuojamos mokyklos,
- ar bus galima reaguoti į klimato krizes,
- ar valstybės galės užtikrinti socialinę apsaugą.

Kaip kalbėti aiškiau?

- susieti finansinius sprendimus su kasdieniu gyvenimu;
- rodyti jų poveikį žmonėms, o ne tik skaičius;
- pabrėžti, kad tai – politiniai ir vertybiniai sprendimai (OECD, 2022).

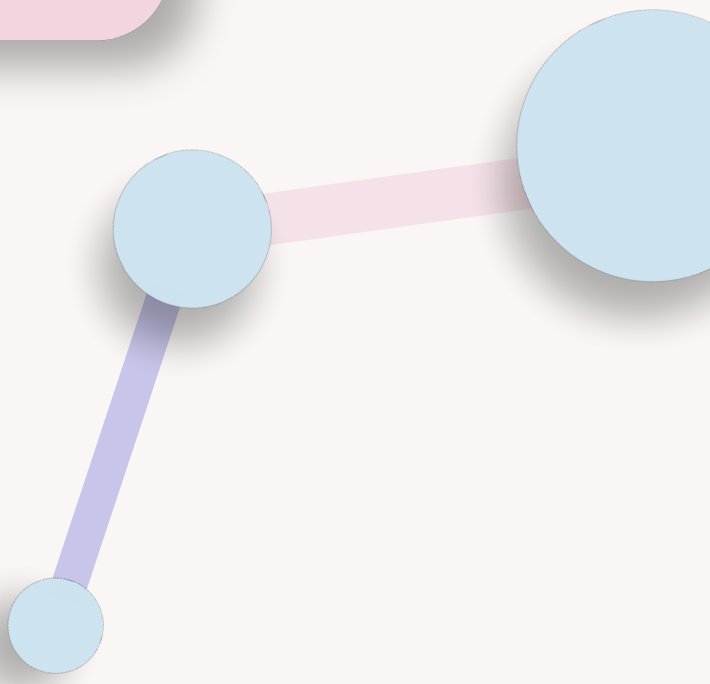

SVARBU!

Kviečiame Jus atkreipti dėmesį, kad net ir gerų ketinimų komunikacija gali netyčia sustiprinti stereotipus ar nutylėti svarbias priežastis.

Atpažinus šiuos rėmus, tampa lengviau:
- kurti tikslesnius ir sąžiningesnius pasakojimus,
- parodyti platesnį kontekstą,
- kalbėti apie globalius klausimus kaip apie tarpusavyje susijusius.

Tai svarbus žingsnis link etiškos komunikacijos, kuri ne tik informuoja, bet ir padeda geriau suprasti pasaulį.

4 SKYRIUS. PAGRINDINĖS SĄVOKOS: JUNGIANT TAŠKUS

Šiame skyriuje kviečiame pažvelgti į pagrindines sąvokas per „jungiamų taškų“ principą – kaip skirtingos temos yra susijusios tarpusavyje.

Sąvokas siūlome suprasti kaip įrankius, kurie padeda geriau matyti bendrą vaizdą: kaip susiję finansai, klimatas, nelygybė ir kasdieniai žmonių gyvenimai. Kiekvieną sąvoką aptariame trimis pjūviais: ką ji reiškia, kaip ji susijusi su kitomis temomis ir ką tai reiškia kalbant apie tai Lietuvoje.

Toks principas padeda ne tik suprasti, bet ir pritaikyti – rašant, kalbant ar kuriant komunikaciją.

Ką reiškia spalvoti apskritimai:

Socialinis teisingumas

Socialinis teisingumas (angl. Social Justice) reiškia visuomenės organizavimą taip, kad visi žmonės turėtų realias galimybes gyventi oriai – nepriklausomai nuo kilmės, lyties, pajamų, geografinės vietos ar politinio konteksto. Tai apima ne tik formalią lygybę, bet ir realias sąlygas: ar žmogus gali gauti kokybišką išsilavinimą, sveikatos priežiūrą, darbą ir dalyvauti sprendimų priėmime.

Svarbu suprasti, kad socialinis teisingumas nereiškia tik skurdo mažinimo. Socialinis teisingumas reiškia tai, kaip paskirstomos galimybės ir ištekliai visuomenėje, ir ar taisyklės yra sąžiningos visiems. Kitaip tariant, tai klausimas ne tik „kas turi mažiau“, bet ir „kodėl taip yra“ ir „kas iš to gauna naudą“.

Jungiamieji taškai

- Pirmiausia, socialinis teisingumas glaudžiai susijęs su **klimato teisingumu**, nes klimato krizė labiausiai paveikia tuos, kurie jau yra pažeidžiamoje padėtyje – pavyzdžiui, bendruomenes, kurios turi mažiau išteklių prisitaikyti prie ekstremalių reiškinių.
- Taip pat socialinis teisingumas tiesiogiai priklauso nuo **finansinio** ir **skolos teisingumo**, nes valstybės galimybės užtikrinti švietimą, sveikatos apsaugą ar socialinę apsaugą priklauso nuo biudžeto, mokesčių sistemos ir skolos naštos. Jei valstybė didelę dalį lėšų skiria skolai aptarnauti, ji turi mažiau galimybių investuoti į žmonių gerovę.
- Galiausiai, socialinis teisingumas glaudžiai susijęs su **lyčių teisingumu**, nes nelygybė dažnai pasireiškia skirtingai skirtingoms grupėms. Pavyzdžiui, moterys ar mergaitės kai kuriose situacijose susiduria su papildomomis kliūtimis, kurios riboja jų galimybes.

Komunikacija Lietuvoje

Kalbant apie Globalius Pietus, socialinis teisingumas dažnai supaprastinamas iki skurdo ar humanitarinių krizių vaizdų. Tokia komunikacija gali sukurti įspūdį, kad problema yra tik „trūkumas“ – trūksta pinigų, maisto ar infrastruktūros.

Klimato teisingumas

Klimato teisingumas (angl. Climate Justice) reiškia, kad klimato krizė nėra tik aplinkosaugos klausimas – tai ir teisingumo klausimas. Nors klimato kaita veikia visą pasaulį, jos pasekmės nėra vienodos: labiausiai nukenčia tie, kurie mažiausiai prisidėjo prie šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo.

Tai reiškia, kad kalbant apie klimato krizę svarbu klausti ne tik „kas vyksta?“, bet ir „kam tai daro didžiausią poveikį?“ bei „kas už tai atsakingas?“. Klimato teisingumas siekia, kad sprendimai būtų priimami atsižvelgiant į šiuos skirtumus, o ne visiems taikant vienodas taisykles.

Jungiamieji taškai

- Klimato teisingumas remiasi **istorinės atsakomybės** principu – šalys, kurios istoriškai išmetė daugiausia teršalų, turi didesnę atsakomybę spręsti problemą.
- Jis susijęs su **klimato finansais**, nes prisitaikymas prie klimato kaitos ir jos mažinimas reikalauja realių finansinių išteklių.
- Taip pat jis susijęs su **skolos teisingumu**, nes daugelis šalių, susiduriančių su klimato pasekmėmis, jau turi dideles skolas ir ribotas galimybes reaguoti.
- Galiausiai, klimato krizė persidengia su **socialiniu** ir **lyčių teisingumu**, juk skirtingos visuomenės grupės ją patiria nevienodai.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje klimato tema dažnai pateikiama kaip techninė – kalbama apie emisijas, technologijas ar individualius pasirinkimus (pvz., vartojimą, transportą). Tačiau kalbant apie Globalius Pietus, svarbu šį vaizdą praplėsti.

Etiška komunikacija turėtų:

- aiškiai įvardyti, kad klimato krizė susijusi su globaliais galios santykiais, o ne tik su „gamtos pokyčiais“;
- vengti vaizdavimo, kad tai yra „atsitiktinės nelaimės“, kurios vienodai paveikia visus;
- parodyti ryšį tarp klimato poveikio, finansų ir istorinių procesų.

Svarbiausia – padėti auditorijai suprasti, kad klimato krizė nėra neutrali. Tai reiškia, kad ir sprendimai negali būti neutralūs – jie visada susiję su atsakomybe ir teisingumu.

Lyčių teisingumas

Lyčių teisingumas (angl. Gender Justice) – tai siekis pašalinti dėl lyties atsirandančią nelygybę ir kliūtis, kad visi žmonės turėtų lygias galimybes mokytis, dirbti, dalyvauti priimant sprendimus, būti ekonomiškai savarankiški ir gyventi saugiai.

Lyčių teisingumas nėra vien moterų klausimas. Jis apima tai, kaip visuomenėje pasiskirsto galia, atsakomybės, ištekliai ir galimybės, taip pat tai, kaip lyčių normos ir visuomenės struktūros veikia skirtingų žmonių gyvenimus. Todėl svarbu ne tik užtikrinti vienodas teises, bet ir šalinti įsišaknijusias nelygybės priežastis.

Jungiamieji taškai

- Lyčių teisingumas susijęs su **socialiniu teisingumu**, nes nelygybė dažnai reiškia ribotas galimybes tam tikroms grupėms.
- Jis susijęs su **klimato teisingumu**, nes klimato krizė dažnai stiprina jau egzistuojančias lyčių nelygybes (pvz., prieiga prie išteklių ar saugumo).
- Taip pat jis susijęs su **finansiniu ir skolos teisingumu**, nes ekonominiai sprendimai (pvz., biudžeto mažinimai) dažnai neproporcingai paveikia moteris ir mergaites.

Tai rodo, kad lyčių klausimų negalima nagrinėti atskirai – jie visada yra platesnių sistemų dalis.

Komunikacija Lietuvoje

Kalbant apie Globalius Pietus, moterys dažnai vaizduojamos tik kaip aukos – pavyzdžiui, skurdo, klimato krizės ar konfliktų kontekste. Nors tokios situacijos yra realios, vien tik toks vaizdavimas yra ribojantis.

Etiška komunikacija turėtų:
- rodyti moteris ne tik kaip nukentėjusias, bet ir kaip aktyvias veikėjas, kurios pačios kuria sprendimus;
- vengti stereotipų, kurie supaprastina sudėtingas socialines realijas;
- paaiškinti, kad lyčių nelygybė yra susijusi su sistemomis (ekonominėmis, politinėmis), o ne vien su „kultūriniais skirtumais“.

Tai padeda išvengti paviršutiniško supratimo ir kurti pagarbų, tikslų pasakojimą.

Finansinis teisingumas

Finansinis teisingumas (angl. Financial Justice) reiškia, kad finansų sistema – tiek nacionaliniu, tiek globaliu lygiu – turi veikti sąžiningai ir leisti valstybėms užtikrinti žmonių gerovę. Tai apima mokesčių sistemas, valstybės biudžetus, skolinimąsi, investicijas ir tarptautines finansų taisykles.

Svarbu suprasti, kad finansai nėra tik „skaičiai“. Tai sprendimai, kurie lemia, ar valstybė gali finansuoti mokyklas, ligonines, socialinę apsaugą ar klimato veiksmus. Todėl finansinis teisingumas yra tiesiogiai susijęs su žmonių kasdieniu gyvenimu.

Jungiamieji taškai

- Finansinis tesingumas yra būtinas **socialiniam teisingumui**, nes be finansinių išteklių neįmanoma užtikrinti viešųjų paslaugų.
- Jis susijęs su **skolos teisingumu**, nes nesąžiningos finansinės sąlygos gali sukurti ar pagilinti skolų krizes.
- Jis taip pat susijęs su **klimato teisingumu**, nes klimato veiksmai reikalauja realių finansinių įsipareigojimų.

Tai reiškia, kad finansų sistema formuoja, kokios galimybės yra prieinamos skirtingoms šalims ir bendruomenėms.

Komunikacija Lietuvoje

Finansai dažnai pristatomi kaip sudėtinga ir techninė tema, skirta tik ekspertams. Dėl to auditorijai gali būti sunku suprasti, kodėl ši tema yra svarbi.

Etiška komunikacija turėtų:
- paaiškinti finansinius procesus paprastai ir aiškiai, siejant juos su realiomis pasekmėmis žmonėms;
- parodyti, kad finansiniai sprendimai yra politiniai pasirinkimai, o ne neišvengiami procesai;
- vengti kalbos, kuri kuria įspūdį, kad „taip tiesiog yra ir nieko negalima pakeisti“.

Tokiu būdu finansai tampa suprantami kaip svarbi teisingumo dalis, o ne tolima techninė sritis.

Skolos teisingumas

Skolos teisingumas (angl. Debt Justice) reiškia, kad valstybės turėtų turėti galimybę skolintis ir valdyti savo finansus taip, kad tai nekenktų žmonių gerovei. Kitaip tariant, skolos neturėtų tapti priežastimi, dėl kurios mažinamos išlaidos švietimui, sveikatos apsaugai ar socialinei apsaugai.

Svarbu suprasti, kad skola pati savaime nėra problema. Problema atsiranda tada, kai skolos sąlygos yra nesąžiningos arba kai valstybės priverstos rinktis tarp skolų grąžinimo ir gyventojų poreikių. Tokiose situacijose skola tampa ne ekonominiu įrankiu, o kliūtimi vystymuisi.

Jungiamieji taškai

- Skolos teisingumas tiesiogiai susijęs su **finansiniu teisingumu**, nes skolos dažnai kyla iš globalios finansų sistemos taisyklių ir nelygybių.
- Jis susijęs su **klimato teisingumu**, nes klimato krizė verčia daugelį šalių skolintis dar daugiau, kad galėtų reaguoti į jos pasekmes.
- Taip pat jis susijęs su **socialiniu teisingumu**, nes didelė skolos našta riboja valstybės galimybes finansuoti viešąsias paslaugas ir
- su **lyčių teisingumu**, nes taupymo priemonės dažnai labiausiai paveikia moteris.

Tai rodo, kad skola nėra izoliuotas klausimas – ji yra platesnės sistemos dalis.

Komunikacija Lietuvoje

Viešojoje erdvėje skola dažnai pristatoma kaip „blogo valdymo“ rezultatas – tarsi valstybės pačios būtų kaltos dėl savo situacijos. Toks požiūris yra pernelyg supaprastintas ir gali būti klaidinantis.

Etiška komunikacija turėtų:
- paaiškinti istorines ir struktūrines skolos priežastis, o ne tik jos pasekmes;
- vengti moralizuojančios kalbos, kuri kaltina šalis ar jų gyventojus;
- parodyti, kaip globalios finansų taisyklės ir sprendimai daro įtaką skolos lygiui.

Tai padeda auditorijai suprasti, kad skola yra ne tik ekonominis, bet ir teisingumo klausimas.

Globalūs Pietūs

Globalūs Pietūs (angl. Global South) – tai ne geografinė, o politinė ir istorinė sąvoka. Ji apibūdina šalis ir regionus, kurie globalioje sistemoje istoriškai patyrė kolonializmą, ekonominį išnaudojimą ir struktūrinę nelygybę. Tai apima didelę dalį Afrikos, Lotynų Amerikos, Azijos ir Okeanijos.

Svarbu suprasti, kad ši sąvoka nereiškia vienodumo. Globalūs Pietūs nėra viena „vienalytė“ grupė – šios šalys ir visuomenės yra labai skirtingos, turinčios savas istorijas, politinius kontekstus ir vystymosi kelius. Todėl ši sąvoka labiau padeda įvardyti bendrą padėtį globalioje galios struktūroje, o ne tiksliai apibrėžti konkrečias vietas.

Jungiamieji taškai

Globalių Pietų sąvoka yra viena iš pagrindinių, jungiančių skirtingas teisingumo temas.
- Ji tiesiogiai susijusi su **socialiniu teisingumu**, nes daugelyje šių šalių nelygybė yra sisteminė ir susijusi su istoriniu kontekstu.
- Taip pat ji glaudžiai susijusi su **klimato teisingumu**, nes būtent Globalių Pietų regionai dažnai patiria didžiausią klimato krizės poveikį.
- Su **finansiniu teisingumu**, nes šios šalys dažnai turi ribotą prieigą prie finansinių išteklių arba veikia nepalankiose globaliose taisyklėse.
- Su **skolos teisingumu**, nes daugelis šalių susiduria su didelėmis skolomis, kurios riboja jų vystymosi galimybes.
- Be to, ji susijusi su **lyčių teisingumu**, nes struktūrinė nelygybė dažnai neproporcingai paveikia moteris, mergaites ir kitas dėl lyties tapatumo pažeidžiamas grupes..
- Galiausiai, ši sąvoka siejasi su **postkolonializmu ir neokolonializmu**, kurie padeda paaiškinti, kaip istoriniai procesai veikia dabartinius santykius.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje Globalūs Pietūs dažnai vaizduojami kaip tolimas, vienalytis „kitas“ – dažniausiai per skurdo, krizių ar pagalbos poreikio prizmę. Toks vaizdavimas gali sustiprinti stereotipus ir sumažinti supratimą apie realų šių regionų sudėtingumą.

Etiška komunikacija turėtų:

- vengti apibendrinimų, tokių kaip „Afrika“ ar „besivystančios šalys“, tarsi tai būtų vienalytės erdvės;
- pripažinti skirtingų šalių ir bendruomenių įvairovę bei jų savarankiškumą;
- rodyti Globalius Pietus ne tik kaip pagalbos gavėjus, bet kaip aktyvius globalių procesų dalyvius.

Taip pat svarbu reflektuoti Lietuvos poziciją – nors dažnai save matome kaip „mažą šalį“, iš tiesų esame globalios sistemos dalis, kurios sprendimai turi poveikį ir Globaliems Pietums.

Globali Šiaurė

Globali Šiaurė (angl. Global North) – tai ne tik geografinė sąvoka. Ji apibūdina šalis ir regionus, kurie istoriškai sukaupė didesnę ekonominę, politinę ir finansinę galią pasaulyje. Tai daugiausia Europos valstybės, Šiaurės Amerika, Japonija ir kitos aukštas pajamas turinčios šalys.

Svarbu suprasti, kad ši sąvoka kalba ne tiek apie vietą žemėlapyje, kiek apie padėtį globalioje sistemoje. Globali Šiaurė turi daugiau galimybių priimti sprendimus, formuoti taisykles ir daryti įtaką tarptautinėms finansų, prekybos bei klimato politikoms.

Jungiamieji taškai

- **Istorinė atsakomybė** – būtent šios šalys daugiausiai prisidėjo prie istorinių šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų, todėl jų vaidmuo klimato krizėje yra esminis.
- **Klimato teisingumas** – Globalios Šiaurės sprendimai lemia, ar bus užtikrintas sąžiningas atsakomybės pasidalijimas.
- **Finansinis teisingumas** – šios šalys dažnai formuoja tarptautines finansų taisykles, kurios daro tiesioginę įtaką kitų šalių galimybėms vystytis.
- **Skolos teisingumas** – Globalios Šiaurės institucijos ir bankai yra pagrindiniai skolintojai, todėl jų politika veikia skolos naštą Globaliuose Pietuose.
- **Lyčių teisingumas** – Globalios Šiaurės finansiniai ir politiniai sprendimai daro įtaką socialinėms sistemoms, kurios veikia skirtingas visuomenės grupes nevienodai.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje dažnai vyrauja požiūris, kad esame „maža šalis“, todėl tarsi stovime nuošalyje nuo globalių procesų. Tačiau iš tiesų Lietuva yra Europos Sąjungos dalis ir veikia kaip Globalios Šiaurės sistemos dalyvis – per finansinius sprendimus, politiką ir tarptautinius įsipareigojimus.

Todėl etiška komunikacija kviečia:

- pripažinti savo vietą globalioje sistemoje, o ne laikyti save neutraliais stebėtojais;
- reflektuoti, kaip mūsų politiniai ir ekonominiai sprendimai gali paveikti kitas šalis;
- vengti kalbos, kuri kuria „mes“ ir „jie“ priešpriešą, tarsi atsakomybė priklausytų tik „didesnėms“ valstybėms;
- kalbėti apie bendrą atsakomybę ir tarpusavio priklausomybę, o ne tik apie pagalbą „kitiems“.

Tokiu būdu Globali Šiaurė komunikacijoje tampa ne abstrakčia kategorija, o realia atsakomybės ir veikimo erdve, kurioje veikia ir Lietuva.

Postkolonializmas

Postkolonializmas (angl. postcolonialism) – tai požiūris, padedantis suprasti, kaip kolonializmo laikotarpis vis dar daro įtaką šiandienos pasauliui. Nors formaliai kolonijos nebeegzistuoja, jų metu susiformavę galios santykiai, ekonominės priklausomybės ir stereotipai niekur nedingo. Jie ir toliau veikia politiką, ekonomiką, kultūrą ir net tai, kaip kalbame apie skirtingas pasaulio dalis.

Kitaip tariant, postkolonializmas padeda pamatyti, kad dabartinės nelygybės nėra atsitiktinės – jos turi istorines šaknis. Tai svarbu, nes be šio supratimo lengva manyti, kad skirtumai tarp šalių atsirado „natūraliai“ ar dėl pačių valstybių pasirinkimų.

Jungiamieji taškai

Postkolonializmas glaudžiai susijęs su:

- **struktūrine nelygybe**, nes būtent kolonijinė praeitis suformavo nelygias ekonomines ir politines sistemas, kurios veikia iki šiol;
- **finansiniu ir skolos teisingumu**, nes daugelio šalių finansinės problemos susijusios su istorinėmis išnaudojimo formomis ir nelygiomis prekybos bei finansų taisyklėmis;
- **klimato teisingumu**, nes šalys, kurios istoriškai mažiausiai teršė, šiandien dažnai patiria didžiausią žalą;
- **lyčių teisingumu**, nes kolonijinės sistemos dažnai stiprino nelygybę tarp lyčių ir formavo socialines struktūras.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje postkolonializmas dažnai suvokiamas kaip tolima, „ne mūsų“ tema. Tačiau tai klaidinantis įspūdis. Net jei Lietuva neturėjo kolonijinės imperijos, mes esame globalios sistemos dalis ir naudojame kalbą bei pasakojimus, kurie gali būti paveikti kolonijinio mąstymo.

Etiška komunikacija šiuo atveju reiškia keletą dalykų. Pirmiausia – kritiškai įvertinti, kaip kalbame apie kitas šalis: ar nevaizduojame jų kaip atsilikusių, priklausomų ar „probleminių“. Antra – atkreipti dėmesį, kieno balsai girdimi: ar kalbame apie žmones, ar suteikiame jiems galimybę kalbėti patiems.

Galiausiai, svarbu suprasti, kad net geranoriška komunikacija gali netyčia atkartoti nelygius galios santykius. Todėl postkolonializmas tampa ne tik teorija, bet ir praktinis įrankis – padedantis kurti sąžiningesnius, pagarbesnius ir tikslesnius pasakojimus.

Neokolonializmas

Neokolonializmas (angl. neocolonialism) apibūdina situaciją, kai formaliai kolonijų nebėra, tačiau reali ekonominė, finansinė ar politinė kontrolė išlieka. Tai gali vykti per skolas, prekybos taisykles, investicijas ar net vystomojo bendradarbiavimo projektus. Kitaip tariant, šalys gali būti politiškai nepriklausomos, bet jų sprendimų laisvė vis tiek ribojama iš išorės.

Svarbu suprasti, kad neokolonializmas nėra vien tyčinis veikimas – jis dažnai veikia per „normalias“ globalios ekonomikos taisykles. Todėl jis gali būti mažiau matomas, bet ne mažiau reikšmingas nei istorinis kolonializmas.

Jungiamieji taškai

Neokolonializmas glaudžiai susijęs su keliomis kitomis sąvokomis:

- su **finansiniu teisingumu**, nes finansinės taisyklės ir institucijos gali įtvirtinti nelygias galimybes;
- **skolos teisingumu**, nes skola dažnai tampa priemone daryti spaudimą valstybėms;
- **klimato finansavimu**, jei klimato lėšos teikiamos taip, kad didina priklausomybę (pvz., per paskolas);
- **postkolonializmu**, nes tai yra šiuolaikinė kolonijinių santykių tąsa;
- **socialiniu ir lyčių teisingumu**, nes šios priklausomybės daro tiesioginę įtaką žmonių gyvenimo sąlygoms.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje neokolonializmas retai įvardijamas tiesiogiai, tačiau jo elementai dažnai slypi po „neutralia“ kalba apie investicijas, pagalbą ar vystymąsi. Todėl svarbu klausti: kas priima sprendimus, kam jie naudingi ir kas prisiima riziką.

Etiška komunikacija reiškia, kad neapsiribojame vien gerais ketinimais ar pavieniais projektais. Reikia parodyti platesnį vaizdą – kaip globalios taisyklės gali riboti šalių pasirinkimus. Taip pat svarbu vengti kalbos, kuri automatiškai pristato išorės veikėjus kaip „sprendimų nešėjus“, o vietos bendruomenes – kaip priklausomas.

Struktūrinė nelygybė

Struktūrinė nelygybė (angl. structural inequality) – tai nelygybė, kuri kyla ne iš pavienių žmonių sprendimų, o iš pačios sistemos veikimo. Tai reiškia, kad tam tikros taisyklės, institucijos ar istorinės aplinkybės nuolat sudaro geresnes sąlygas vieniems ir prastesnes – kitiems.

Pavyzdžiui, jei valstybė negali rinkti pakankamai mokesčių dėl tarptautinių taisyklių ar kapitalo nutekėjimo, tai nėra vien jos „klaida“. Tai rodo, kad sistema veikia taip, jog kai kurios šalys turi mažiau galimybių nei kitos.

Jungiamieji taškai

Struktūrinė nelygybė iš esmės sujungia visas kitas temas, ji siejasi su:

- **socialiniu teisingumu**, nes būtent struktūros lemia, kas turi prieigą prie paslaugų ir galimybių;
- **klimato teisingumu**, nes klimato poveikis pasiskirsto netolygiai tarp skirtingų visuomenių;
- **lyčių teisingumu**, nes lyčių nelygybė dažnai įtvirtinta instituciniu lygmeniu;

- **finansiniu ir skolos teisingumu**, nes finansinės taisyklės gali palaikyti nelygybę;
- **postkolonializmu ir neokolonializmu**, nes šios struktūros turi istorines šaknis.

Komunikacija Lietuvoje

Viešojoje erdvėje kalbant apie Globalius Pietus nelygybė dažnai aiškinama per individualias priežastis – „blogas valdymas“, „korupcija“, „nepakankami gebėjimai“. Nors šie veiksniai gali būti svarbūs, jie nepaaiškina viso paveikslo.

Etiška komunikacija kviečia perkelti dėmesį nuo pavienių kaltinimų prie sisteminių priežasčių. Tai padeda auditorijai geriau suprasti, kodėl problemos kartojasi skirtingose šalyse ir kodėl sprendimai turi būti ne tik vietiniai, bet ir globalūs. Tokia perspektyva taip pat stiprina solidarumą, nes mažiau kaltina ir daugiau paaiškina.

Vystomasis bendradarbiavimas

Vystomasis bendradarbiavimas (angl. development cooperation) – tai valstybių, tarptautinių organizacijų ir nevyriausybinių veikėjų bendras darbas siekiant mažinti globalią nelygybę ir gerinti gyvenimo sąlygas įvairiose pasaulio šalyse. Tai nėra vien finansinė parama ar projektai – tai taip pat politiniai sprendimai, vertybiniai pasirinkimai ir ilgalaikės partnerystės.

Svarbu pabrėžti, kad šiuolaikiniame kontekste vystomasis bendradarbiavimas vis labiau suprantamas ne kaip „pagalba“, o kaip bendras darbas sprendžiant globalias problemas. Tai reiškia, kad visos pusės turi atsakomybę ir vaidmenį, o tikslas yra ne trumpalaikis rezultatas, bet ilgalaikiai sisteminiai pokyčiai.

Jungiamieji taškai

Vystomasis bendradarbiavimas glaudžiai susijęs su:

- **socialiniu teisingumu**, nes jo tikslas yra mažinti nelygybę ir užtikrinti geresnes gyvenimo sąlygas visiems;
- **lyčių teisingumu**, nes daug iniciatyvų siekia mažinti lyčių nelygybę ir stiprinti moterų bei mergaičių galimybes;
- **finansiniu teisingumu**, nes sprendimai dažnai įgyvendinami per finansinius instrumentus ir biudžetus;
- **skolos teisingumu**, nes finansavimo formos (pvz., paskolos) gali turėti ilgalaikių pasekmių valstybėms;
- **klimato teisingumu**, nes vis daugiau projektų susiję su klimato kaita ir prisitaikymu prie jos.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje vystomasis bendradarbiavimas dar dažnai pristatomas kaip „pagalba kitoms šalims“, pabrėžiant gerus ketinimus, bet ne visada – platesnį kontekstą. Toks požiūris gali netyčia sustiprinti nelygius santykius, kai viena pusė matoma kaip „duodanti“, o kita – kaip „gaunanti“.

Etiška komunikacija siūlo keisti šį kampą. Vietoje donorystės akcentavimo svarbu kalbėti apie partnerystę, bendrą atsakomybę ir tai, kad sprendimai daro įtaką abiem pusėms. Taip pat verta aiškiai įvardyti, kad tai yra politinių sprendimų sritis – susijusi su prioritetais, interesais ir vertybėmis, o ne tik su „gera valia“.

Finansai vystymuisi

Finansai vystymuisi (angl. Finance for Development) – tai visi finansiniai sprendimai ir srautai, kurie lemia, kiek ir kaip valstybės gali investuoti į savo žmones, ekonomiką ir aplinką. Tai apima mokesčius, valstybės biudžetus, skolas, tarptautines investicijas ir finansinę paramą.

Svarbu suprasti, kad tai nėra tik ekonomikos ar ekspertų tema. Tai klausimas apie tai, kas turi galimybes finansuoti švietimą, sveikatos apsaugą ar klimato sprendimus, o kas – ne. Kitaip tariant, finansai vystymuisi tiesiogiai veikia žmonių kasdienį gyvenimą.

Jungiamieji taškai

Finansai vystymuisi susiję su:

- **socialiniu teisingumu**, nes nuo finansinių išteklių priklauso viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas;
- **klimato teisingumu**, nes klimato sprendimai reikalauja didelių finansinių investicijų;
- **lyčių teisingumu**, nes biudžeto sprendimai gali skirtingai paveikti moteris ir vyrus;
- **finansiniu teisingumu**, nes globalios taisyklės lemia, kaip paskirstomi ištekliai;
- **skolos teisingumu**, nes skolos yra viena pagrindinių finansavimo formų, turinčių ilgalaikių pasekmių.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje ši tema dažnai atrodo sudėtinga ir nutolusi – tarsi tai būtų tik ekonomistų ar politikų reikalas. Dėl to finansai retai pristatomi kaip kasdienį gyvenimą veikiantis veiksnys.

Etiška komunikacija turėtų padėti „išversti“ šią temą į aiškią kalbą. Svarbu parodyti, kaip mokesčiai, skolos ar investicijos susiję su realiais žmonių gyvenimais – tiek Lietuvoje, tiek Globaliuose Pietuose. Taip pat verta pabrėžti, kad finansiniai sprendimai nėra neutralūs – jie visada atspindi tam tikrus prioritetus ir vertybes.

Klimato finansai

Klimato finansai (angl. climate finance) – tai finansiniai ištekliai, skirti kovoti su klimato kaita ir jos pasekmėmis. Tai apima tiek veiksmus, kurie mažina šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą (pavyzdžiui, atsinaujinančią energetiką), tiek priemones, kurios padeda prisitaikyti prie jau vykstančių pokyčių (pavyzdžiui, apsaugą nuo potvynių ar sausros).

Svarbu suprasti, kad klimato finansavimas nėra tiesiog papildomi pinigai „geriems tikslams“. Tai yra būtina sąlyga tam, kad šalys, ypač Globaliuose Pietuose, galėtų reaguoti į klimato krizę, kuri jau dabar daro didelę įtaką žmonių gyvenimams, ekonomikai ir saugumui.

Jungiamieji taškai

Klimato finansavimas glaudžiai susijęs su:

- **klimato teisingumu**, nes kyla iš principo, kad labiausiai prisidėjusios šalys turi prisiimti didesnę atsakomybę;
- **istorine atsakomybe**, nes dabartinė klimato krizė yra ilgalaikių emisijų rezultatas;
- **socialiniu teisingumu**, nes klimato poveikis stipriausiai paliečia pažeidžiamas bendruomenes;
- **lyčių teisingumu**, nes klimato krizė dažnai neproporcingai paveikia moteris ir mergaites;
- **skolos teisingumu**, nes dalis klimato finansavimo teikiama paskolomis, kurios gali didinti valstybių skolą;
- **finansiniu teisingumu**, nes kyla klausimas, kaip sąžiningai paskirstyti finansinius išteklius globaliu mastu.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje klimato finansavimas dažnai pristatomas kaip techninė arba gana siaura aplinkosaugos tema. Dėl to prarandamas platesnis vaizdas – kad tai yra ir socialinio teisingumo, ir tarptautinės atsakomybės klausimas.

Etiška komunikacija turėtų aiškiai parodyti, kad klimato finansai nėra labdara ar geranoriškas gestas. Tai yra susiję su atsakomybe už praeities sprendimus ir dabartinius jų padarinius. Taip pat svarbu paaiškinti skirtumą tarp dotacijų ir paskolų bei jų poveikį šalims – nes nuo to priklauso, ar sprendimai padeda mažinti nelygybę, ar ją dar labiau gilina.

Istorinė atsakomybė

Istorinė atsakomybė (angl. historical responsibility) reiškia supratimą, kad dabartinė pasaulio nelygybė ir klimato krizė neatsirado savaime. Jos yra ilgų istorinių procesų – kolonializmo, industrializacijos, išteklių eksploatacijos – pasekmė. Tai reiškia, kad skirtingos šalys į dabartinę situaciją „atsineša“ labai nevienodą praeitį.

Kitaip tariant, kai kalbame apie šiandienos problemas, svarbu matyti ne tik tai, kas vyksta dabar, bet ir tai, kaip susiformavo dabartinės sąlygos. Be šio konteksto lengva klaidingai manyti, kad visos šalys startavo iš vienodų pozicijų.

Jungiamieji taškai

Istorinė atsakomybė susijusi su:

- **klimato teisingumu**, nes emisijos per laiką pasiskirstė labai netolygiai tarp šalių;
- **finansiniu teisingumu**, nes globalios ekonominės taisyklės formavosi istorinių galios santykių pagrindu;
- **skolos teisingumu**, nes daugelis skolų šaknų siekia kolonijinį laikotarpį ar nelygias ekonomines sąlygas;
- **socialiniu teisingumu**, nes istoriniai procesai lėmė šiandienines socialines nelygybes;
- **lyčių teisingumu**, nes istorinės struktūros taip pat formavo lyčių nelygybę skirtinguose regionuose.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje ši tema kartais sukelia atstumą ar net gynybinę reakciją, nes gali atrodyti, kad kalbama apie „kaltę“. Tačiau svarbu pabrėžti, kad istorinė atsakomybė nėra apie kaltinimą atskiriems žmonėms.

Etiška komunikacija padeda perkelti dėmesį nuo kaltės prie supratimo ir atsakomybės. Ji kviečia matyti platesnį vaizdą: kaip praeities sprendimai formuoja dabartį ir kodėl šiandien reikalingi tam tikri politiniai ar finansiniai veiksmai. Tai leidžia kurti brandesnį, faktais ir kontekstu paremtą dialogą, o ne supaprastintus vertinimus.

Kapitalo nutekėjimas

Kapitalo nutekėjimas (angl. capital flight / illicit financial flows) reiškia situaciją, kai pinigai iš šalies iškeliauja į užsienį – dažnai per mokesčių vengimą, pelno perkėlimą ar neskaidrius finansinius srautus. Tai gali vykti legaliai, pasinaudojant spragomis įstatymuose, arba nelegaliai.

Svarbiausia tai, kad šie pinigai nebepasiekia Globalių Pietų valstybės biudžeto. Tai reiškia mažiau lėšų mokykloms, ligoninėms, socialinei apsaugai ar klimato sprendimams. Kitaip tariant, valstybė praranda galimybes investuoti į savo žmones.

Jungiamieji taškai

- Kapitalo nutekėjimas tiesiogiai susijęs su **finansiniu teisingumu**, nes rodo, kaip nesąžiningos taisyklės leidžia ištekliams iškeliauti ten, kur jie mažiau apmokestinami.
- Taip pat – su **socialiniu teisingumu**, nes mažėjant biudžetui nukenčia viešosios paslaugos ir didėja nelygybė.
- **Skolos teisingumu**, nes praradus pajamas valstybės dažnai priverstos skolintis.
- **Klimato teisingumu**, nes mažiau lėšų lieka klimato kaitos mažinimui ir prisitaikymui.
- **Lyčių teisingumu**, nes biudžeto mažinimas dažnai neproporcingai paveikia moteris ir pažeidžiamas grupes.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje apie kapitalo nutekėjimą kalbama gana retai, ypač globaliame kontekste. Dėl to susidaro įspūdis, kad vystymosi problemos kyla tik dėl „vidinių“ šalių sprendimų, o ne dėl globalių finansinių taisyklių.

Etiška komunikacija turėtų padėti atskleisti šiuos ryšius. Svarbu parodyti, kad kapitalo nutekėjimas nėra tik techninis ar finansinis klausimas – tai tiesiogiai susiję su teisingumu ir žmonių gyvenimo kokybe. Taip pat verta jungti globalų ir vietinį kontekstą, paaiškinant, kad mokesčių taisyklės, verslo praktikos ar politiniai sprendimai Europoje turi realų poveikį kitoms pasaulio dalims.

Atvaizdavimas

Reprezentacija arba atvaizdavimas (angl. representation) – tai, kaip žmonės, bendruomenės ar šalys yra vaizduojami viešojoje erdvėje: tekstuose, nuotraukose, vaizdo medžiagoje ar pasakojimuose. Tai nėra tik „iliustracija“ – reprezentacija formuoja tai, kaip mes suprantame pasaulį ir vieni kitus.

Svarbu suprasti, kad vaizdavimas niekada nėra neutralus. Tai, ką pasirenkame parodyti – ir ko neparodome – gali sustiprinti stereotipus arba, priešingai, padėti juos laužyti. Dėl to reprezentacija tampa svarbia komunikacijos atsakomybės dalimi.

Jungiamieji taškai

- Reprezentacija glaudžiai susijusi su **socialiniu teisingumu**, nes stereotipinis vaizdavimas gali stiprinti diskriminaciją.
- **Lyčių teisingumu**, nes dažnai kartojami lyčių vaidmenys ar klišės.
- **Postkolonializmu ir neokolonializmu** – reprezentacija gali atkartoti senus galios santykius;
- **Struktūrine nelygybe** – vaizdai gali paslėpti tikrąsias nelygybės priežastis;
- **Solidarumu** – nuo vaizdavimo priklauso, ar auditorija jaučia ryšį, ar atstumą.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje Globalūs Pietūs dažnai vaizduojami per siaurą prizmę – skurdo, krizių ar nelaimių kontekste. Toks vaizdavimas gali sudaryti įspūdį, kad tai yra vienalytė ir nuolat „probleminė“ erdvė.

Etiška komunikacija kviečia keisti šį požiūrį. Svarbu rodyti įvairovę, kasdienį gyvenimą, sprendimus ir iniciatyvas, o ne tik problemas. Taip pat verta atkreipti dėmesį, ar žmonės vaizduojami kaip aktyvūs veikėjai, ar tik kaip situacijos „aukos“. Tai padeda kurti pagarbesnį ir tikroviškesnį pasakojimą.

Bendruomenių iniciatyvumas

Bendruomenių iniciatyvumas (angl. agency) reiškia žmonių gebėjimą patiems veikti, priimti sprendimus ir daryti įtaką savo gyvenimui bei aplinkai. Tai pabrėžia, kad žmonės nėra pasyvūs pagalbos gavėjai – jie kuria sprendimus, organizuojasi ir reaguoja į iššūkius.

Svarbu tai, kad iniciatyvumas egzistuoja net ir sudėtingomis sąlygomis. Net ten, kur yra skurdas ar krizės, žmonės ieško būdų veikti, prisitaikyti ir keisti situaciją. Todėl šis terminas padeda atsitraukti nuo siauro „aukos“ vaizdinio.

Jungiamieji taškai

Bendruomenių iniciatyvumas susijęs su:

- **socialiniu teisingumu**, nes galimybė veikti priklauso nuo turimų išteklių ir teisių;
- **lyčių teisingumu**, nes ne visos grupės turi vienodas galimybes priimti sprendimus;
- **reprezentacija** – tai, kaip vaizduojame žmones, gali arba stiprinti, arba silpninti jų matomą iniciatyvumą;
- **struktūrine nelygybe** – sistemos gali riboti arba išplėsti žmonių veikimo galimybes;
- **solidarumu**, nes partnerystė remiasi pripažinimu, kad abi pusės yra aktyvios veikėjos.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje komunikacijoje apie Globalius Pietus dažnai vis dar dominuoja pagalbos naratyvas, kuriame pagrindinis dėmesys skiriamas trūkumams ar problemoms. Dėl to žmonių iniciatyvumas lieka nematomas.

Etiška komunikacija turėtų sąmoningai keisti šį kampą. Svarbu rodyti, ką bendruomenės daro pačios – kaip jos kuria sprendimus, organizuoja veiklas, prisitaiko prie klimato ar socialinių iššūkių. Tai padeda kurti lygiavertiškesnį santykį su auditorija ir stiprina supratimą, kad pokyčiai vyksta ne tik „iš išorės“, bet ir iš vidaus.

Solidarumas

Solidarumas (angl. solidarity) – tai principas, kai žmonės ir visuomenės veikia kartu, siekdami mažinti nelygybę ir spręsti bendras problemas. Tai nėra vien jausmas ar empatija – tai taip pat konkretūs veiksmai ir sprendimai, paremti lygybe ir tarpusavio pagarba.

Svarbu atskirti solidarumą nuo labdaros. Solidarumas reiškia ne „mes padedame jums“, o „mes kartu sprendžiame bendrą problemą“. Tai keičia santykį iš hierarchinio į lygiavertį.

Jungiamieji taškai

Solidarumas jungia:

- **socialinį teisingumą**, nes siekia mažinti nelygybę tarp žmonių ir visuomenių;
- **klimato teisingumą** – klimato krizė yra globali ir reikalauja bendrų sprendimų;
- **lyčių teisingumą**, nes solidarumas apima skirtingų grupių teisių pripažinimą;
- **finansinį ir skolos teisingumą**, nes sprendimai dėl išteklių paskirstymo turi būti grindžiami bendru interesu;
- **bendruomenių iniciatyvumą** – tik pripažinus kitus kaip veikėjus galima kurti tikrą partnerystę.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje solidarumas kartais painiojamas su geradaryste ar „pagalba silpnesniems“. Toks požiūris gali netyčia išlaikyti nelygų santykį tarp „duodančių“ ir „gaunančių“.

Etiška komunikacija turėtų pabrėžti bendrumą ir tarpusavio ryšius. Svarbu parodyti, kad globalios problemos – klimato krizė, nelygybė, finansų sistemos – veikia visus, nors ir skirtingai. Tai padeda kurti ne gailestį, o supratimą ir bendrą atsakomybę.

„Baltojo gelbėtojo“ naratyvas

„Baltojo gelbėtojo“ naratyvas (angl. white saviour narrative) – tai pasakojimo būdas, kai žmonės ar organizacijos iš Globalios Šiaurės vaizduojami kaip pagrindiniai problemų sprendėjai, o Globalių Pietų bendruomenės – kaip pasyvios, bejėgės ar priklausomos nuo išorės pagalbos. Tokiuose pasakojimuose dažnai akcentuojamas „gelbėjimo“ momentas, o ne ilgalaikės problemų priežastys ar vietos žmonių vaidmuo.

Šis naratyvas gali atrodyti geranoriškas, tačiau jis supaprastina realybę ir iškraipo galios santykius. Jis nukreipia dėmesį nuo sisteminių problemų ir sukuria įspūdį, kad sprendimai ateina tik iš išorės.

Jungiamieji taškai

Šis naratyvas susijęs su:

- **reprezentacija**, nes formuoja, kaip matome skirtingas pasaulio dalis;
- **postkolonializmu ir neokolonializmu**, nes atkartoja senus galios santykius;
- **bendruomenių iniciatyvumu**, nes jį silpnina arba visai ištrina iš pasakojimo;
- **socialiniu ir lyčių teisingumu** – gali sustiprinti stereotipus apie „silpnas“ grupes;
- **solidarumu**, nes yra jo priešingybė – vietoje lygybės kuria hierarchiją.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje šis naratyvas gali pasireikšti net ir geranoriškoje komunikacijoje – pavyzdžiui, kai akcentuojama, „kaip mes padedame“, bet neparodoma, ką daro vietos žmonės. Tokiu atveju netyčia sukuriamas nelygus santykis.

Etiška komunikacija kviečia keisti šį kampą. Vietoje „gelbėjimo“ svarbu kalbėti apie bendradarbiavimą, žinių mainus ir vietos sprendimus. Taip pat svarbu sąmoningai tikrinti, kas yra pasakojimo centre – ar tai išorės veikėjas, ar pati bendruomenė.

Etiškas pasakojimas

Etiškas pasakojimas (angl. ethical storytelling) – tai būdas kalbėti apie žmones ir temas taip, kad būtų išlaikytas pagarbus, tikslus ir atsakingas santykis. Tai reiškia ne tik vengti stereotipų, bet ir sąmoningai pasirinkti, kaip pristatome istorijas, kokį kontekstą pateikiame ir kokius balsus įtraukiame.

Tai nėra vien technika ar komunikacijos metodas – tai požiūris. Jis remiasi principu, kad pasakojimai turi ne išnaudoti žmonių patirtis, o padėti geriau suprasti sudėtingą realybę.

Jungiamieji taškai

Etiškas pasakojimas apjungia:

- **reprezentaciją**, nes lemia, kaip vaizduojame žmones ir situacijas;
- **bendruomenių iniciatyvumą**, nes siekia parodyti žmones kaip aktyvius veikėjus;
- **solidarumą**, nes kuria lygiavertį santykį tarp pasakojančiojo ir pasakojimo dalyvių;
- **socialinį, klimato, lyčių, finansinį ir skolos teisingumą**, nes padeda atskleisti šių temų tarpusavio ryšius;
- **struktūrinę nelygybę**, nes siekia ją paaiškinti, o ne paslėpti.

Komunikacija Lietuvoje

Lietuvoje etiškas pasakojimas dar tik stiprėja kaip praktika. Dažnai vis dar vyrauja supaprastinti ar emocijomis paremti pasakojimai, kurie neatskleidžia platesnio konteksto.

Etiška komunikacija reiškia, kad istorijos kuriamos atsakingai: su kontekstu, su pagarba ir su aiškiu supratimu, kokį poveikį jos gali turėti. Tai taip pat reiškia įtraukti vietos balsus, vengti sensacingumo ir jungti skirtingas temas – parodyti, kaip socialiniai, klimato ar finansiniai klausimai yra susiję.

Galiausiai, etiškas pasakojimas padeda ne tik informuoti, bet ir ugdyti supratimą. Jis skatina ne greitus vertinimus, o gilesnį matymą – ir būtent tai yra svarbiausia kalbant globaliais klausimais.

Šiame gide panaudotos iliustracijos yra „Klimato reporterių“ archyvo ir Unsplash.com laisvo naudojimo skilties.

5 SKYRIUS. REKOMENDACIJŲ GIDAS

Šios rekomendacijos remiasi tuo, kas aptarta ankstesniuose skyriuose: pagrindinėmis sąvokomis, dažniausiomis klaidomis ir bendru gido požiūriu. Jų tikslas – padėti kurti aiškią, atsakingą ir suprantamą komunikaciją, kuri ne tik informuoja, bet ir padeda geriau suvokti globalius procesus.

Svarbiausia – kalbėti ne fragmentuotai, o jungiant skirtingas temas: socialinį, klimato, lyčių, finansinį ir skolos teisingumą. Taip pat svarbu prisiminti Lietuvos kontekstą – mūsų vaidmenį Europos Sąjungoje, vystomojo bendradarbiavimo politikoje ir globaliose finansų sistemose.

1. Akcentuokite žmonių veiksmus ir vietos iniciatyvas

Kalbėdami apie Globalius Pietus, stenkitės parodyti, kad žmonės ir bendruomenės patys aktyviai sprendžia savo problemas. Jie nėra tik pasyvūs pagalbos gavėjai – jie kuria sprendimus, prisitaiko ir veikia.

Venkite formuluočių, kurios sudaro įspūdį, kad „mes padedame, o jie tik laukia“. Tokia kalba kuria nelygiavertį santykį ir sumenkina vietos žmonių pastangas.

Pavyzdys:
Silpnas variantas: tik paminėti, kad „Afrikos kaimas kovoja su vandens trūkumu.“

Aiškesnis ir etiškesnis – šalia problemos nurodyti ir sprendimą: „Vietos bendruomenė kuria ir diegia vandens surinkimo sprendimus, naudodama savo žinias, o tarptautiniai partneriai prisideda finansais ir technologijomis“ (UNDP, 2021).

Tokiu būdu parodoma, kad sprendimai kyla vietoje, o išorinė pagalba yra tik viena iš dalių.

2. Junkite problemas, nekalbėkite apie jas atskirai

Dažna klaida – kalbėti apie problemas atskirai, tarsi jos nebūtų susijusios. Pvz., realybėje valstybių skolos, klimato krizė, socialinė nelygybė ir lyčių nelygybė yra glaudžiai susijusios.

Kai šių ryšių neparodome, auditorijai gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad problemos yra atsitiktinės arba lengvai išsprendžiamos.

Pavyzdys:
Paviršutiniška: Tik nurodyti, kad „šalis susiduria su klimato iššūkiais.“

Išplėsta – šalia problemos, nurodyti daugiau informacijos: „Dėl didelės skolos naštos valstybė turi mažiau lėšų investuoti į klimato prisitaikymą, o tai labiausiai paveikia socialiai pažeidžiamus žmones“ (Eurodad, 2022).

Tokie paaiškinimai padeda suprasti, kad tai ne pavienės problemos, o susijusi sistema.

3. Venkite stereotipų ir apibendrinimų

Tokie pasakymai kaip „Afrikos problemos“ ar „besivystančių šalių krizė“ sukuria klaidingą vaizdą, kad visos šalys ar regionai yra vienodi. Tai ne tik netikslu, bet ir gali stiprinti stereotipus. Svarbu kalbėti konkrečiai – apie tam tikras šalis, bendruomenes ar situacijas. Tai leidžia parodyti realų sudėtingumą ir įvairovę.

Pavyzdys:
Vietoje: „Afrikoje trūksta švietimo“.

Geriau: „Tam tikruose regionuose Ugandoje kaimo vietovėse mergaitės rečiau lanko mokyklą dėl socialinių ir ekonominių priežasčių.“

Tai padeda išvengti supaprastinimų ir geriau atspindi tikrovę.

4. Įtraukite istorines ir struktūrines priežastis

Problemos, apie kurias kalbame – skurdas, skola, klimato krizė – neatsirado savaime. Jos yra ilgų istorinių ir politinių procesų rezultatas.

Jei šio konteksto neparodome, gali susidaryti įspūdis, kad dėl visko „kalti patys žmonės ar valstybės“.

Pavyzdys:
Paviršutiniška: „Šalis turi didelę skolą“.

Geriau: „Dėl istorinių ekonominių santykių, kapitalo nutekėjimo ir nepalankių finansinių sąlygų šalis susiduria su didele skolos našta, kuri riboja investicijas į sveikatą ir klimatą“ (Richey & Ponte, 2014; IPCC, 2023).

Tai padeda perkelti dėmesį nuo kaltinimo prie supratimo.

5. Pabrėžkite partnerystę, o ne „gelbėjimą“

Komunikacijoje svarbu rodyti, kad sprendimai gimsta bendradarbiaujant. Vietoje „mes padedame jiems“ geriau kalbėti apie bendrą darbą ir atsakomybę.

Tai kuria lygiavertį santykį ir padeda išvengti vadinamojo „gelbėtojo“ naratyvo.

Pavyzdys:
Silpnas teiginys: „Europa padeda spręsti problemas.“

Geriau: „Projektas įgyvendinamas kartu su vietos bendruomenėmis, kurios nustato prioritetus, o Europos partneriai prisideda ištekliais“ (OECD, 2022).

6. Kalbėkite apie finansus paprastai ir aiškiai

Finansai dažnai pristatomi kaip sudėtinga ir techninė tema, tačiau iš tikrųjų jie tiesiogiai susiję su žmonių gyvenimu – mokyklomis, ligoninėmis, klimato sprendimais.

Svarbu paaiškinti, kas finansuoja, kokiomis sąlygomis ir kokios to pasekmės.

Pavyzdys:
„Klimato projektas finansuojamas paskola, todėl nors jis padeda spręsti klimato problemas, kartu didina valstybės skolą, o tai gali riboti kitas socialines išlaidas“ (Eurodad, 2022).

Tokie paaiškinimai padeda suprasti, kad finansai yra ne tik skaičiai, bet ir politiniai sprendimai.

7. Atsakingai rinkitės vaizdus

Nuotraukos ir vaizdai turi didelę įtaką tam, kaip suvokiame pasaulį. Jei nuolat rodome tik skurdą ar kančią, formuojame vienpusišką ir klaidinantį vaizdą.

Geriau rinktis vaizdus, kurie rodo žmonių veiksmus, bendradarbiavimą ir sprendimus.

Pavyzdys:
Vietoje vien tik liūdnų vaizdų – parodyti žmones, dirbančius prie projekto, mokymuose ar sprendimų priėmime.

8. Integruokite lyčių aspektą

Svarbu parodyti, kad moterys ir mergaitės nėra tik pažeidžiama grupė. Jos taip pat aktyviai dalyvauja sprendimuose, kuria iniciatyvas ir keičia savo bendruomenes.

Taip pat svarbu paaiškinti, su kokiomis kliūtimis jos susiduria.

Pavyzdys:
„Moterys dalyvauja vandens valdymo projektuose, tačiau tuo pačiu susiduria su ribotomis galimybėmis priimti sprendimus dėl finansų ar infrastruktūros“ (Razavi, 2007).

9. Klimato krizę rodykite kaip daugiau nei gamtos reiškinį

Klimato krizė nėra tik „blogas oras“ ar stichinė nelaimė. Ji susijusi su politiniais sprendimais, ekonomika ir istorine atsakomybe.

Svarbu parodyti, kas ir kodėl yra atsakingas už situaciją.

Pavyzdys:
„Regionas patiria dažnesnes sausras, tačiau tai susiję su globaliomis emisijomis, prie kurių vietos bendruomenės prisidėjo labai mažai“ (IPCC, 2023).

10. Kurkite nuoseklų ir etišką pasakojimą

Galiausiai svarbiausia – sujungti visus šiuos principus į vieną aiškų pasakojimą.

Tai reiškia:
- parodyti ryšius tarp skirtingų problemų,
- įtraukti žmonių veiksmus,
- paaiškinti kontekstą,
- vengti stereotipų.

Pavyzdys:
„Bendruomenė įgyvendina saulės energijos projektą, kuris mažina priklausomybę nuo brangių energijos šaltinių. Projektą remia tarptautiniai partneriai, o moterys aktyviai dalyvauja sprendimų priėmime, stiprindamos tiek vietos ekonomiką, tiek lyčių lygybę“ (UNDP, 2021; OECD, 2022).

Pradėkite taikyti šias rekomendacijas ir Jūs pastebėsite, kad komunikacija taps ne tik tikslesnė, bet ir prasmingesnė. Ji padės auditorijai suprasti, kad globalūs iššūkiai yra susiję tarpusavyje, o sprendimai reikalauja bendradarbiavimo, atsakomybės ir aiškaus konteksto.

Tokiu būdu kursite pasakojimą, kuris nepalaikys stereotipų ir skatins supratimą bei solidarumą.

Nr.	Principas	Kaip taikyti	Pavyzdys
1	**Pabrėžkite žmonių veiksmus ir vietos iniciatyvas**	Rodykite, ką žmonės ir bendruomenės daro patys. Venkite įspūdžio, kad jie tik laukia pagalbos iš išorės.	„Bendruomenė pati kuria ir diegia vandens surinkimo sprendimus, remdamasi savo žiniomis, o partneriai prisideda ištekliais“ (UNDP, 2021)
2	**Rodykite problemų tarpusavio ryšius**	Paaiškinkite, kaip susiję skola, klimato krizė, socialinė ir lyčių nelygybė. Nepristatykite jų kaip atskirų temų.	„Didelė skolos našta riboja galimybes investuoti į klimato sprendimus, o tai labiausiai paveikia pažeidžiamus gyventojus“ (Eurodad, 2022)
3	**Venkite stereotipų ir apibendrinimų**	Kalbėkite konkrečiai – apie tam tikras šalis, vietoves ar bendruomenes. Parodykite, kad situacijos skiriasi.	Vietoje „Afrikos problemos“ – „Konkreti bendruomenė sprendžia vandens trūkumo klausimą savo regione“
4	**Paaiškinkite istorines ir sistemines priežastis**	Parodykite, kad problemos kyla ne atsitiktinai, o dėl istorinių ir ekonominių procesų.	„Dėl ilgalaikių ekonominių santykių ir kapitalo nutekėjimo šalis susiduria su skolomis, kurios riboja socialines ir klimato programas“ (Richey & Ponte, 2014; IPCC, 2023)
5	**Pabrėžkite partnerystę, o ne „gelbėjimą“**	Rodykite bendradarbiavimą, o ne vienpusę pagalbą. Akcentuokite bendrą atsakomybę.	„Projektas įgyvendinamas kartu su vietos bendruomenėmis, o Europos partneriai prisideda finansais ir žiniomis“ (OECD, 2022)
6	**Apie finansus kalbėkite paprastai ir aiškiai**	Paaiškinkite, kas finansuoja, kokiomis sąlygomis ir kokios to pasekmės žmonėms.	„Klimato projektas finansuojamas paskola, todėl jis padeda spręsti problemą, bet kartu didina valstybės skolą“ (Eurodad, 2022)

Nr.	Principas	Kaip taikyti	Pavyzdys
7	**Rinkitės pagarbius ir tikrovę atspindinčius vaizdus**	Naudokite nuotraukas, kuriose matyti žmonių veikla ir sprendimai, ne tik sunkumai ar kančia.	Rodyti žmones, kurie dirba, kuria sprendimus ar dalyvauja projektuose, o ne vien jų problemas
8	**Įtraukite lyčių aspektą**	Parodykite moteris ir mergaites kaip aktyvias dalyves. Paaiškinkite, su kokiais iššūkiais jos susiduria.	„Moterys dalyvauja klimato projektų sprendimų priėmime ir prisideda prie bendruomenės pokyčių“ (Razavi, 2007)
9	**Klimato krizę rodykite plačiau nei tik gamtos reiškinį**	Paaiškinkite, kad klimato krizė susijusi su istorija, ekonomika ir atsakomybe.	„Nors bendruomenė patiria sausras, jų priežastys susijusios su globaliomis emisijomis, prie kurių ji prisidėjo labai mažai“ (IPCC, 2023)
10	**Kurkite nuoseklų ir atsakingą pasakojimą**	Sujunkite visus principus: žmonių veiksmus, kontekstą, finansus ir teisingumą į vieną aiškų pasakojimą.	„Bendruomenė įgyvendina saulės energijos projektą kartu su partneriais – tai mažina išlaidas, stiprina vietos ekonomiką ir įtraukia moteris į sprendimus“ (UNDP, 2021; OECD, 2022)

6 SKYRIUS. VIZUALAI IR JŲ NAUDOJIMAS KALBANT APIE GLOBALIUS PIETUS

Vizualai – nuotraukos, vaizdo įrašai, grafika – yra viena stipriausių komunikacijos priemonių. Jie greitai patraukia dėmesį, sukelia emociją ir dažnai palieka stipresnį įspūdį nei tekstas.

Tačiau būtent dėl to vizualai turi didelę galią formuoti požiūrį – ir kartu didelę riziką jį iškreipti.

Kalbant apie Globalius Pietus, netinkamai parinkti vaizdai gali sustiprinti stereotipus, supaprastinti realybę ar net pažeminti vaizduojamus žmones.

Dažniausios klaidos naudojant vizualus

Viena dažniausių klaidų – perteklinis dėmesys skurdui, kančiai ar krizinėms situacijoms. Tokie vaizdai gali būti paveikūs, tačiau jie kuria labai siaurą ir vienpusišką regionų vaizdą. Ilgainiui auditorijai Globalūs Pietūs pradeda asocijuotis tik su problemomis.

Kita problema – žmonių vaizdavimas kaip pasyvių aukų. Nuotraukos, kuriose žmonės rodomi be konteksto, be balso ar be galios veikti, sustiprina įspūdį, kad jie negali patys keisti savo situacijos.

Taip pat dažnai trūksta konteksto. Vienas vaizdas – pavyzdžiui, sausra ar perpildyta gyvenvietė – gali būti interpretuojamas labai skirtingai, jei nepaaiškinama, kas tai lėmė.

Orumas ir atstovavimas

Etiškoje komunikacijoje svarbiausias principas – žmonių orumas.
Tai reiškia, kad žmonės neturėtų būti vaizduojami taip, kad keltų gailestį ar šokiruotų vien dėl emocinio efekto. Vietoje to svarbu rodyti juos kaip veikiančius, sprendimus kuriančius žmones.

Taip pat svarbu, *kas kuria vizualą*. Ar tai išorės fotografas, ar vietos bendruomenės narys? Ar žmonės, kurie vaizduojami, sutiko būti fotografuojami ir supranta, kur jų atvaizdas bus naudojamas?

Kontekstas yra būtinas

Vizualas be konteksto gali klaidinti.

Todėl svarbu ne tik parodyti vaizdą, bet ir paaiškinti:
- kas vyksta,
- kodėl tai vyksta,
- kokios platesnės priežastys tai lemia.

Pavyzdžiui, vietoje abstraktaus „sausra Afrikoje“, svarbu parodyti, kaip tai susiję su klimato kaita, ekonominėmis sąlygomis ar infrastruktūros trūkumu.

Kaip rinktis vizualus atsakingai?

Renkantis vizualus verta užduoti kelis paprastus klausimus:
- Ar šis vaizdas išlaiko žmogaus orumą?
- Ar jis rodo tik problemą, ar ir kontekstą / veikimą?
- Ar jis nesustiprina stereotipų?
- Ar žmonės vaizduojami kaip aktyvūs veikėjai, o ne tik kaip aukos?

Tokie klausimai padeda išvengti automatinio, „įprasto“ pasirinkimo ir kurti atsakingesnę komunikaciją.

Kryptis: nuo gailesčio prie supratimo

Etiškoje komunikacijoje siekiama pereiti nuo šokiruojančių ar gailestį keliančių vaizdų prie tokių, kurie padeda suprasti.

Tai reiškia:
- rodyti įvairovę, o ne vieną realybės pusę,
- parodyti žmonių veikimą, ne tik jų situaciją,
- kurti ryšį, o ne atstumą tarp „mūsų“ ir „jų“.

Vizualai: gera ir klaidinga praktika

1. Problema be konteksto vs problema su paaiškinimu

Klaidinga praktika
Nuotrauka, kurioje matomas badaujantis vaikas, be jokio paaiškinimo.

Kodėl netinka?
Toks vaizdas sukelia stiprią emociją, bet nepadeda suprasti priežasčių. Jis supaprastina situaciją ir gali sustiprinti stereotipą, kad tai „natūrali“ ar neišvengiama būsena.

Gera praktika
Vaizdas, papildytas aiškiu kontekstu – paaiškinimu apie klimato poveikį, ekonomines sąlygas ar vietos situaciją.

Akcentas: ne tik *kas vyksta*, bet ir *kodėl*.

2. Pasyvi auka vs aktyvus veikėjas

Klaidinga praktika
Žmonės vaizduojami tik kaip pagalbos laukiantys – sėdintys, žiūrintys į kamerą, be jokio veiksmo ar balso.

Kodėl netinka?
Tai kuria „bejėgiškumo“ naratyvą ir sustiprina įspūdį, kad sprendimai visada ateina iš išorės.

Gera praktika
Žmonės rodomi veikiantys – dirbantys, organizuojantys bendruomenę, kuriantys sprendimus.

Akcentas: žmonės nėra tik situacijos dalyviai – jie ją keičia.

3. Vienas vaizdas = visa realybė vs įvairovės parodymas

Klaidinga praktika
Nuolat naudojami tik krizės vaizdai (sausra, skurdas, stichijos), kurie tampa „tipiniu“ regiono atvaizdu.

Kodėl netinka?
Auditorija pradeda tapatinti visą regioną su viena problema.

Gera praktika
Rodoma skirtinga realybė – kasdienis gyvenimas, miestai, darbas, bendruomenės iniciatyvos.

Akcentas: Globalūs Pietūs nėra vienalytė patirtis.

4. „Mes padedame jiems“ vs partnerystė

Klaidinga praktika
Vizualai, kuriuose išryškinamas „gelbėtojo“ vaidmuo – pavyzdžiui, užsienio savanoris centre, vietos žmonės fone.

Kodėl netinka?
Tai stiprina nelygiavertį santykį ir įspūdį, kad sprendimai ateina tik iš išorės.

Gera praktika
Vizualai, kurie rodo bendradarbiavimą – vietos žmonės kaip pagrindiniai veikėjai, partnerystė, o ne „gelbėjimas“.

Akcentas: sprendimai kuriami kartu.

5. Šokiruojantis vaizdas vs orus vaizdavimas

Klaidinga praktika
Vaizdai, skirti šokiruoti ar sukelti gailestį (pvz., ekstremalios kančios, privatumo ribų nepaisymas).

Kodėl netinka?
Tai gali pažeisti žmonių orumą ir ilgainiui sukelti auditorijos nejautrumą.

Gera praktika
Vaizdai, kurie išlaiko žmogaus orumą – net kalbant apie sudėtingas situacijas.

Akcentas: žmogus nėra priemonė emocijai sukelti.

Trumpai: kaip atpažinti gerą vizualą?

Geras vizualas:
- ne tik sukelia emociją, bet ir padeda suprasti,
- rodo žmones kaip veikiančius,
- pateikia bent minimalų kontekstą,
- nekuria stereotipų,
- išlaiko orumą.

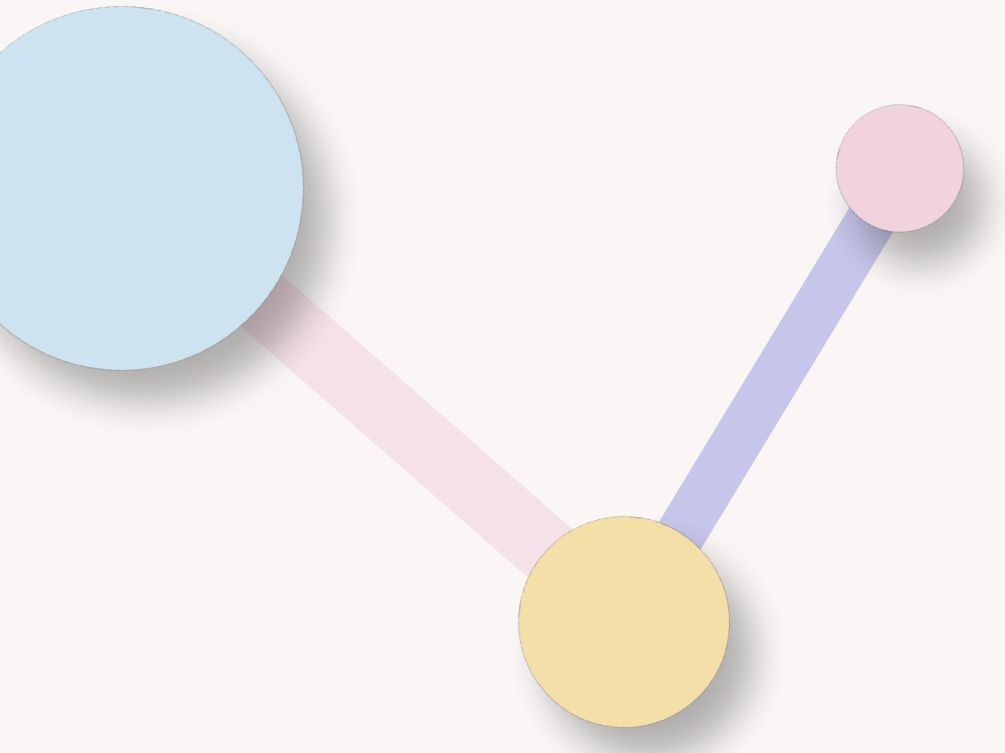

INJUSTICE
ANYWHERE
IS A THREAT TO
JUSTICE

Pagrindiniai šaltiniai

Eurodad (2022). *Developing Debt Justice: Global Perspectives.*
[Online] Available at: https://www.eurodad.org/developing_debt_justice

UNDP (2021). *Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives – Shaping our Future in a Transforming World.*
United Nations Development Programme.
[Online] Available at: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22

OECD (2022). *Finance for Sustainable Development and Climate Action: Connecting the Dots.*
Organisation for Economic Co-operation and Development.
[Online] Available at: https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development

IPCC (2023). *Climate Change 2023: Impacts, Adaptation, and Vulnerability.*
Intergovernmental Panel on Climate Change.
[Online] Available at: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/

Richey, L. A., & Ponte, S. (2014). *Branding Development: The Marketing of Aid.*
Oxford: Oxford University Press.

Razavi, S. (2007). *The Political and Social Economy of Care in a Development Context: Conceptual Issues, Research Questions and Policy Options.*
Geneva: United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD).
[Online] Available at: https://www.unrisd.org/razavi-care

United Nations (2020). *Global Sustainable Development Report 2020.*
United Nations.
[Online] Available at: https://sdgs.un.org/publications/global-sustainable-development-report-2020

Naudingos nuorodos / gairės (pilni dokumentai)

UNHCR Ethical Communications Guidelines – oficialios gairės, įskaitant „Do No Harm“ ir kitus principus.
https://www.unhcr.org/publications/unhcr-ethical-communications-guidelines

Guide to Ethical Communications (Dóchas) – praktinės gairės dėl vaizdų ir žinučių kūrimo vystymo / humanitarinėje komunikacijoje.
https://dochas.ie/resources/ethical-communications

Guidelines for Ethical Development Communications (Fingo) – tarptautinės vystymo komunikacijos principai, įskaitant „Nothing About Us Without Us“.
https://fingo.fi/wp-content/uploads/2026/03/Guidelines-for-Ethical-Development-Communications.pdf

NO JUSTICE
NO PEACE

Vystomojo bendradarbiavimo finansų mini žodynėlis

Globalūs Pietūs (angl. Global South)	Sąvoka, apibūdinanti šalis ir regionus, patiriančius struktūrinę nelygybę globalioje sistemoje. Ji pabrėžia istorinius, ekonominius ir politinius santykius bei regionų įvairovę, o ne vien geografinę vietą.
Veikimo gebėjimas / iniciatyvumas (angl. Agency)	Žmonių ir bendruomenių gebėjimas savarankiškai veikti, priimti sprendimus ir kurti pokyčius. Ši sąvoka padeda atsitraukti nuo pasyvaus „pagalbos gavėjo“ vaizdinio.
Socialinis teisingumas (angl. Social justice)	Lygios galimybės visiems žmonėms ir nelygybės mažinimas. Apima prieigą prie švietimo, sveikatos, darbo ir socialinės apsaugos, glaudžiai susijęs su kitomis teisingumo formomis.
Klimato teisingumas (angl. Climate justice)	Požiūris, kad klimato krizė yra teisingumo klausimas. Jis akcentuoja atsakomybę už istorines emisijas ir nelygų poveikį skirtingoms pasaulio dalims.
Klimato finansai (angl. Climate finance)	Finansiniai ištekliai, skirti klimato kaitos mažinimui ir prisitaikymui. Apima viešąsias ir privačias lėšas bei tarptautinius finansavimo mechanizmus.
Prisitaikymo finansavimas (angl. Adaptation finance)	Lėšos, skirtos padėti bendruomenėms prisitaikyti prie klimato kaitos poveikio (pvz., infrastruktūros stiprinimas, vandens valdymas).
Klimato kaitos mažinimo finansavimas (angl. Mitigation finance)	Finansavimas projektams, kurie mažina šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas (pvz., atsinaujinanti energija, energijos efektyvumas).
Žaliasis klimato fondas (angl. Green Climate Fund, GCF)	Pagrindinis tarptautinis klimato finansavimo mechanizmas, skirtas remti Globalių Pietų šalis klimato kaitos mažinimo ir prisitaikymo projektuose.
Nuostoliai ir žala (angl. Loss and Damage)	Principas, kad šalys, labiausiai prisidėjusios prie emisijų, turi prisidėti prie klimato kaitos padarinių kompensavimo labiausiai paveiktoms šalims.
Papildomumas (angl. Additionality)	Principas, kad klimato finansai turi būti papildomi, o ne pakeisti jau esamą vystomojo bendradarbiavimo finansavimą.
Viešos ir privačios lėšos (angl. Public vs Private finance)	Skirtis tarp valstybinių ir privačių finansavimo šaltinių. Padeda suprasti, kas prisiima atsakomybę už klimato veiksmų finansavimą.

Skola ir klimato finansai (angl. Debt and Climate finance)	Ryšys tarp skolų ir klimato finansavimo: paskolos gali padidinti skolą ir riboti valstybių galimybes investuoti į klimato sprendimus.
Skaidrumas (angl. Transparency)	Reikalavimas, kad finansavimo sprendimai ir procesai būtų aiškūs, vieši ir atskaitingi visuomenei.
Lygybė (angl. Equity)	Principas, kad finansavimas turi atsižvelgti į pažeidžiamiausias grupes ir nelygybes, įskaitant lyčių aspektą.
Gebėjimų stiprinimas (angl. Capacity building)	Investicijos į žmonių ir institucijų gebėjimus planuoti ir įgyvendinti klimato sprendimus.
Nacionaliai nustatyti įsipareigojimai (angl. Nationally Determined Contributions, NDCs)	Kiekvienos šalies planai mažinti emisijas ir prisitaikyti prie klimato kaitos, įgyvendinami su finansine ir politine parama.
Ilgalaikis finansavimas (angl. Long-term finance)	Stabilus ir nuoseklus finansavimas, būtinas ilgalaikiams klimato sprendimams, o ne tik trumpalaikiams projektams.
Mišrus finansavimas (angl. Blended finance)	Viešųjų ir privačių lėšų derinimas, siekiant padidinti investicijų mastą klimato projektuose.
Finansai vystymuisi (angl. Finance for Development, FfD)	Finansinės sistemos ir sprendimai, lemiantys šalių gebėjimą finansuoti vystymąsi, įskaitant mokesčius, skolas ir investicijas.
Oficialioji vystomojo bendradarbiavimo pagalba (angl. Official Development Assistance, ODA)	Vyriausybių ir tarptautinių institucijų teikiama parama vystymuisi – finansai, techninė pagalba ir žinių mainai.
„Global Gateway“ (angl. Global Gateway)	Europos Sąjungos iniciatyva, skirta investuoti į tvarią infrastruktūrą ir partnerystes Globaliuose Pietuose.
Struktūrinės priežastys / kliūtys (angl. Structural barriers / drivers)	Sisteminiai veiksniai, lemiantys nelygybę ir ribotas galimybes. Jie padeda suprasti, kad problemos kyla iš struktūrų, o ne tik iš individualių sprendimų.
Etiškas pasakojimas (angl. Ethical storytelling)	Komunikacijos principas, pabrėžiantis pagarbą, agentūrą, partnerystę ir struktūrines priežastis, vengiant stereotipų ir dehumanizacijos.
Tvaraus vystymosi tikslai (angl. Sustainable Development Goals, SDG)	Jungtinių Tautų tikslai, skirti užtikrinti socialinį, ekonominį ir aplinkos tvarumą visame pasaulyje.

eurodad

Vartotojų aljansas
Lithuanian Consumers Alliance

LT Partnerships
Lietuvos tarptautinių partnerysčių centras

LIETUVOS RESPUBLIKOS UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJA

Bendrai finansuoja Europos Sąjunga

Šis gidas yra bendrai finansuojamas Europos Sąjungos. Už jame pateiktą turinį atsako tik Vartotojų aljansas ir jis nebūtinai atspindi Europos Sąjungos nuomonę. Projektui lėšas skyrė Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos fondas.